

Stereotipi i predrasude o trećoj životnoj dobi: stavovi studenata pedagogije i informatologije

Jelić, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:326939>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij: Pedagogija i Engleski jezik i književnost, prevoditeljski smjer

Valentina Jelić

**Stereotipi i predrasude o trećoj životnoj dobi: stavovi studenata
Pedagogije i Informatologije**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Renata Jukić

Osijek, 2022. godina

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za pedagogiju

Diplomski studij: Pedagogija i Engleski jezik i književnost, prevoditeljski smjer

Valentina Jelić

**Stereotipi i predrasude o trećoj životnoj dobi: stavovi studenata
Pedagogije i Informatologije**

Diplomski rad

Društvene znanosti

Pedagogija

Andragogija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Renata Jukić

Osijek, 2022. godina

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 08.09.2022

VALENTINA JELIĆ, 0122226270

Ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Razdoblje starosti nerijetko je povezano s negativnim asocijacijama i stavovima zbog čega se osobe treće životne dobi često povezuju s raznim negativnim stereotipima i predrasudama. Kako se navedeno razdoblje produljilo te u današnjem društvu sve više ljudi doživljava duboku starost, krajnje je vrijeme da se poradi na boljem položaju osoba treće životne dobi. Iako su prisutni pozitivni pomaci poput većeg istraživanja i proučavanja razdoblja starosti te otvaranja fakulteta i kolegija vezanih uz treću životnu dob, potrebno je više. Od velike je važnosti istraživati samo razdoblje starosti, što se u njemu događa, kakve promjene osobe u tom razdoblju doživljavaju, kakvu ulogu one imaju u našem društvu te kako mogu doprinijeti razvoju istoga. Ovaj rad bavi se problematikom položaja osoba treće životne dobi u društvu te stavova o osobama treće životne dobi. Istaknute su najčešće predrasude, stereotipi i mitovi o osobama treće životne dobi. Točnije, cilj ovoga rada bio je proučiti stavove mladih, studenata informatologije i pedagogije, o starijim osobama, uvidjeti postoje li predrasude prema starijim osobama među njima te utječe li vrsta fakulteta na stavove prema starijima. Podaci o navedenom prikupljeni su anketnim upitnikom. Rezultati su pokazali vrlo zrelo i pozitivno razmišljanje ispitanika o osobama treće životne dobi poput mišljenja da starije osobe mogu biti produktivne, brinuti o sebi, raditi, sudjelovati te pridonositi društvu. Osim toga, utvrđeno je da ispitanici cijene znanje, iskustvo i mudrost koju osobe treće životne dobi posjeduju. Također, studenti su ponudili niz svojih iskustava te vrlo korisna rješenja koja mogu biti poticaj svima da se osobe treće životne dobi počne doživljavati pozitivnije, odnosno kao osobe koje imaju jednake mogućnosti, interese i zanimanja kao i svi te kao osobe koje mogu doprinijeti našem društvu svojim znanjem i iskustvom.

Ključne riječi: predrasude, stereotipi, treća životna dob, gerontologija

SADRŽAJ

UVOD	1
1. STARENJE I STAROST	2
2. GERONTOLOGIJA	3
3. TEORIJE STARENJA	4
3.1. Biološke teorije starenja	4
3.2. Sociološke teorije starenja	5
3.3. Psihološke teorije starenja	5
4. STEREOTIPI, PREDRASUDE I AGEIZAM	7
4.1. Diskriminacija osoba treće životne dobi	9
4.2. Prevladavajući stereotipi i predrasude o trećoj životnoj dobi	10
4.3. Mitovi o trećoj životnoj dobi	12
4.4. Posljedice negativnih stereotipa i predrasuda o trećoj životnoj dobi	15
5. TREĆA ŽIVOTNA DOB I MEDIJI	17
6. KAKO SMANJITI STEREOTIPE I PREDRASUDE O TREĆOJ ŽIVOTNOJ DOBI?	18
6.1. Aktivno starenje i volontiranje	22
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	24
7.1. Cilj i problemi istraživanja	24
7.2. Zadaci i hipoteze istraživanja	24
7.3. Uzorak istraživanja	25
7.4. Instrument istraživanja	25
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	26
8.1. Rasprava	40
9. ZAKLJUČAK	46
10. POPIS LITERATURE	48
11. PRILOZI	52

UVOD

Život u 21. stoljeću obilježen je kontinuiranim novitetima i promjenama. Svijet se ubrzano mijenja i razvija, što utječe i na život ljudi. Demografska se slika svijeta, a tako i Hrvatske, promijenila. Razvoj tehnologije, zdravstva te veće mogućnosti pružile su ljudima priliku za lakšim i boljim životom. Svjedoci smo porasta populacije treće životne dobi, odnosno produljenja starosti kao životnog razdoblja. Sve više ljudi kroči u to razdoblje, što je dovelo do većeg zanimanja i proučavanja istoga, iako nedovoljno. Osobe treće životne dobi i dalje su nerijetko marginalizirane, diskriminirane i suočene sa raznim stereotipima i predrasudama. Iako su napravljeni koraci prema boljemu, potrebno je uložiti još truda i vremena u proučavanje treće životne dobi i razvoj pozitivnijeg mišljenja kako o starijim osobama, tako i o samome razdoblju starosti.

Ovaj rad tematizira upravo tu problematiku. Kroz njega će se definirati što podrazumijeva pojam starenja te što je starost, odnosno treća životna dob. Također, objasnit će se pojam gerontologije, navesti i objasniti neke od karakteristika osoba treće životne dobi. Nadalje, u teorijskom dijelu rada nastojat će se pobliže objasniti razni negativni stereotipi, predrasude i mitovi koji su vezani uz starost, s kojima se susreću starije osobe, kao i posljedice istoga. Budući da živimo u svijetu koji sve više tehnološki napreduje, sa svih strana okruženi smo raznom tehnologijom te su mediji postali sastavni dio naše svakodnevice. Ovaj rad nastojat će prikazati i objasniti kako i koliko mediji utječu na percepciju treće životne dobi. Na samome kraju navesti će se neki od prijedloga za poboljšanje trenutnog položaja u kojem se nalaze starije osobe, odnosno savjeti i načini za smanjenje postojećih stereotipa i predrasuda. S ciljem osvješćivanja ove problematike među mladima, provedeno je istraživanje sa studentima Filozofskog Fakulteta u Osijeku, točnije studentima dvopredmetnog studija pedagogije te informatologije. Ispitani su njihovi stavovi i mišljenja o osobama treće životne dobi te će se u ostatku rada prikazati rezultati navedenog istraživanja.

1. STARENJE I STAROST

Razdoblje mladosti i adolescencije smatra se najvažnijim razdobljem svakoga pojedinca. Često čujemo izreke poput: „Živi dok si mlad“, „Putuj dok si mlad“, „Iskoristi svoju mladost“. Glavni razlog tomu je činjenica da većina ljudi ima negativan pogled na starenje i starost. Mnogi se boje navedenog razdoblja, smatraju da ono ujedno označava kraj njihovog života. Gledaju na to kao razdoblje u kojem se mogućnosti smanjuju, nastupa stagnacija i propadanje te se razvijaju bolesti. No, da bi se uopće govorilo o tome, potrebno je razumjeti starost i starenje. Često se ta dva pojma smatraju jednakima, međutim oni nisu sinonimi. Starenje je fiziološki proces koji započinje našim rođenjem (Uzun i sur., 2019). Od trenutka kada dođemo na ovaj svijet, podložni smo svakodnevnim promjenama. Odrastamo, mijenjamo se i starimo, ali to nam „ne oduzima sposobnost za obavljanje svakodnevnih aktivnosti“ (Vranić, Korajlija, Raguž, 2018, str. 100). Dakle, starenje je prirodan i fiziološki proces koji se različito očituje kod različitih ljudi, a traje od rođenja do smrti. Također, kod nekih napreduje brže, kod nekih sporije te ga ne možemo zaustaviti (Tomasović-Mrčela i sur., 2016).

Kada je riječ o procesu starenja, Despot Lučanin (2003, prema Damjanić, 2017) razlikuje primarno i sekundarno starenje. Primarno, poznato i kao *zdravo* starenje, obuhvaća sve normalne procese koje pojedinac doživljava tijekom odrastanja i sazrijevanja, poput menopauze. Takvo starenje obuhvaća sve one koji su aktivni, koji svoje slobodno vrijeme provode produktivno, bave se raznim sportovima i sl. Sekundarno ili *bolesno* starenje odnosi se na promjene pojedinca uvjetovane vanjskim čimbenicima, poput raznih bolesti. Ono pak obuhvaća one pojedince koji više nisu u mogućnosti brinuti se sami za sebe, što rezultira smanjenim mogućnostima da obavljaju svakodnevne aktivnosti poput kretanja, higijene itd. Iako je glavna podjela starenja na primarno i sekundarno, neki autori navode i tercijarno starenje. Ono podrazumijeva kratko vremensko razdoblje (nekoliko tjedana ili mjeseci) prije smrti pojedinca tijekom kojega sposobnosti i funkcije uvelike slabe. Međutim, tercijarno starenje rijetko se spominje uz primarno i sekundarno budući da se ono ne događa kod svih ljudi, npr. u slučajevima iznenadne smrti pojedinca (Pečjak, 2001; Despot Lučanin, 2003, prema Damjanić, 2017).

S druge strane, starost predstavlja životno razdoblje, odnosno određenu životnu dob (Tomasović-Mrčela i sur., 2016). Ona predstavlja posljednje životno razdoblje pojedinca, a može se definirati na tri načina (Pečjak, 2001; Despot Lučanin, 2003, prema Damjanić, 2017):

- Kronološkom dobi (nakon 65-te godine života)
- Socijalnim ulogama ili socijalnim statusom (npr. nakon početka mirovine)
- Funkcionalnim statusom (nakon opadanja određenih sposobnosti pojedinca)

Nadalje, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (*World Health Organization, WHO*), starost možemo podijeliti na tri glavna dijela. Prvo nastupa rana starost, a ona započinje u 64. godini te traje do 74. godine. Nakon nje slijedi srednja starost koja obuhvaća razdoblje od 75. do 84. godine života. Zatim dolazi duboka starost, od 84. godine pa do kraja života pojedinca. Osim toga, razdoblje starosti može se podijeliti i na tri područja: mladi-stari (razdoblje od 64. do 75. ili 80. godine), stari-stari (razdoblje od 75. ili 80. do 90. godine) i vrlo-stari ili najstariji-stari (razdoblje od 85. do 90. i više godina) (Schaie, Willis, 2001, prema Tisaj, 2018).

Razdoblje starosti pojedinca još se naziva i treća životna dob. To je razdoblje velikih promjena, i psihičkih i fizičkih. Što se tiče psihičkih izazova, mnogi se u toj dobi susreću sa smrću voljene osobe, ostaju sami, odlaze u mirovinu i sl., što može predstavljati veliki psihički pritisak. S druge strane, osobama treće životne dobi smanjuju se fizičke sposobnosti, npr. slabije vide, slabije čuju, sporije hodaju itd. No, iako dolazi do navedenih promjena i izazova, to ne znači da je to kraj života. Takve osobe i dalje mogu raditi stvari koje ih ispunjavaju i čine sretnima, samo će to raditi na drugačiji i zreliji način (Tokić, 2017). Nadalje, s obzirom na činjenicu da većinu današnje populacije čine starije osobe te da je postignut napredak u zdravstvu, trajanje razdoblja starosti produljilo se. Iz tog razloga, Kučko (2020) navodi da je teško točno odrediti početak, odnosno granicu same treće životne dobi. Kao posljedica navedenoga, počeo se pojavljivati i pojam četvrte životne dobi. Prema tome, smatra se da se prijelaz iz treće u četvrtu životnu dob događa između 80. i 85. godine života (Kydd, Fleming, Gardner, Hafford-Letchfield, 2018). Međutim, na našim područjima, bilo da se radi o trećoj ili četvrtoj životnoj dobi, starije osobe često prate negativni stavovi drugih, odnosno često se javljaju razni stereotipi i predrasude.

2. GERONTOLOGIJA

Kako se s vremenom povećavao interes za procesom starenja i objašnjavanjem istoga, došlo je do razvoja nove interdisciplinarnosti znanosti zvane gerontologija. Gerontologija je znanost čija je temeljna zadaća praćenje i proučavanje promjena koje se događaju tijekom starenja, odnosno od razdoblja zrelosti do razdoblja starosti. Točnije, navedena interdisciplinarna znanost bavi se proučavanjem osoba treće životne dobi (Galić, Tomasović Mrčela, 2013). Gerontologija

kao termin prvi puta je korištena 1903. godine, a pojam je upotrijebio Elie Metchnikoff u biološkoj studiji starenja. Kao znanost, gerontologija se može podijeliti na 3 grane (Stevanović, 2009):

- **Biološka gerontologija**-proučava uzrok starenja organizma pojedinca, pri čemu uključuje i područje medicinske gerijatrije ili gerontologije, odnosno bavi se i patološkim starenjem organizma
- **Psihološka gerontologija**-proučava razne psihološke promjene koje se događaju u razdoblju starenja pojedinca
- **Socijalna gerontologija**-proučava odnose između starijih ljudi te njihove okoline i društva

Od navedene tri grane, najviše se ističe psihološka te se smatra najvažnijom. Psihološke promjene koje se događaju tijekom starosti su neizbježne pa je najviše pažnje posvećeno upravo ovoj grani. Prema tome, psihološka gerontologija bavi se proučavanjem raznih psiholoških karakteristika osobe u trećoj životnoj dobi poput osjeta, pamćenja, učenja, ličnosti i inteligencije. Osim navedenog, bavi se i proučavanjem društvenih odnosa i socijalnih interakcija starijih osoba te načinima na koje te interakcije utječu na psihičko stanje starijih. Također, upravo ova grana gerontologije je ta koja se najviše bavi proučavanjem stereotipa i predrasuda o osobama treće životne dobi (Stevanović, 2009).

3. TEORIJE STARENJA

Današnji, kontinuirani razvoj našeg svakodnevnog života sa sobom je donio mnoge promjene pa tako i među starijom populacijom. Sam proces starenja i definiranja istoga postao je složeniji. Prema tome, kako bi se navedeno razdoblje bolje opisalo i razumjelo, mnogi autori i znanstvenici iznijeli su svoje stavove i mišljenja kroz različite teorije- teorije starenja. Putem tih teorija nastojali su objasniti proces starenja i sve što on sa sobom nosi kroz tri čimbenika- biološki, socijalni i psihološki. Prema tome, razlikujemo tri glavne skupine teorija starenja: biološke teorije, sociološke teorije te psihološke teorije (Damjanić, 2017).

3.1. Biološke teorije starenja

Navedene teorije za cilj imaju objasniti proces starenja kroz proučavanje organizma, stanica i organa starije populacije (Despot-Lučanin, 2003, prema Kuzma, 2016). Točnije, kroz te teorije nastoji se odgonetnuti kako starenje utječe na stanice, tkiva i tjelesni sustav pojedinca, koji biološki procesi utječu na proces starenja, kako kromosomi utječu na starenje pojedinca i sl. Prema

tome, biološke teorije podijeljene su na dvije skupine: programirane i stohastičke teorije starenja (Lange, Grossman, 2010).

Programirane teorije starenja temelje se na tezi da je „starenje ugrađeno u genetski sustav pojedinca te se događa po 'planu' koji se aktivira neposredno nakon reproduktivne zrelosti“ (Damjanić, 2017, str. 11). Budući da pobornici ove teorije smatraju da se promjene događaju na genetskoj razini pojedinca, teorije se još nazivaju genetičkima i razvojnima.

Stohastičke teorije još se nazivaju i teorijama pogreške, a naziv proizlazi iz činjenice da do starenja dolazi zbog oštećenja koja su posljedica svakodnevnog života pojedinca, odnosno vanjskih i unutarnjih čimbenika. Od vanjskih čimbenika ističu se razne bolesti i ozlijede, dok se unutarnji čimbenici odnose na promjene molekula proteina, DNA i sl. Dakle, navedena teorija ističe da razna oštećenja tijekom čovjekova života dovode do opadanja njegovog tjelesnog sustava te samim time i starenja (Despot-Lučanin, 2003, prema Kuzma, 2016).

3.2. Sociološke teorije starenja

Sociološke teorije bave se proučavanjem procesa starenja usmjeravajući se na interakciju pojedinca s okolinom. Točnije, nastoje definirati kako kultura i društvo utječu na starenje pojedinca i obrnuto (Despot-Lučanin, 2003, prema Damjanić, 2017). Ista autorica ističe tri vrste socioloških teorija starenja:

- **Socijalne makroteorije**- starenje proučavaju na temelju demografskih i socioloških promjena kojima su pojedinci izloženi.
- **Socijalne mikroteorije**- proces starenja se tumači na razini pojedinca. Proučava se njegova uloga u društvu te socijalni status.
- **Socijalne povezujuće teorije**- kako naziv kaže, povezuju pojedinca i društvenu strukturu. Drugim riječima, ističu da društvo može utjecati na aktivnost pojedinca, odnosno ojačati ju ili oslabiti.

3.3. Psihološke teorije starenja

Zbog složenosti procesa starenja, ne postoji jedna psihološka teorija koja će obuhvatiti i objasniti sve što navedeni proces sa sobom nosi. Iz tog razloga, psiholoških teorija, kao i prethodnih, ima nekoliko. Najpoznatije su teorija životnog vijeka, teorija tijeka ljudskog života, teorija životnih razdoblja, teorija razvojnih zadataka, teorija psihosocijalnog razvoja itd.

Teorija životnog vijeka- temelji se na činjenici da su promjene rezultat genetskih čimbenika koji utječu na razvoj pojedinca. Te promjene se mogu predvidjeti te su povezane s kronološkom dobi osobe (Despot-Lučanin, 2014).

Teorija tijeka ljudskog života- začetnica navedene teorije je Charlotte Bühler, a uspoređuje psihički razvoj pojedinca i biološki tijek života. Sukladno tome, navodi 5 glavnih razdoblja (Despot-Lučanin, 2003, prema Damjanić, 2017):

1. *0-15 godina-* djetinjstvo, progresivni rast
2. *15-25 godina-* razdoblje reprodukcije, početno samoodređivanje ciljeva
3. *25-45 godina-* razdoblje kulminacije, završno samoodređivanje ciljeva
4. *45-65 godina-* razdoblje opadanja reprodukcije, samoprocjena uspješnosti ostvarenja ciljeva
5. *65+ godina-* razdoblje opadanja, ostvarenje ciljeva ili osjećaj neuspjeha

Teorija životnih razdoblja- začetnik ove teorije je Carl Gustav Jung, a najviše se usmjerava na razdoblje nakon napunjene 40. godine. Ističe se da u tom razdoblju dolazi do procesa individualizacije. Prema ovoj teoriji starost je razdoblje u kojemu se pojedinac orijentira prema sebi, postaje svjestan sebe te traži smisao svog života. Rješavajući unutarnje sukobe, pojedinac spoznaje smisao vlastitog postojanja te na taj način lakše prihvaća smrtnost. (Despot-Lučanin, 2014).

Teorija razvojnih zadataka- kao začetnik ove teorije, Robert Havighurst, ističe razvojne zadatke u određenom životnom razdoblju koji predstavljaju očekivanja od pojedinca, a njihova ostvarenost određuje zadovoljstvo u trenutnim i budućim razdobljima. Ističe 6 glavnih razvojnih zadataka u starosti (Schaie, Willis, 2001, prema Damjanić, 2017):

1. prilagodba na opadanje tjelesne snage i zdravlja
2. prilagodba na umirovljenje i smanjenje prihoda
3. prilagodba na smrt supružnika
4. uspostavljanje jasne povezanosti s vlastitom dobnom skupinom
5. usvajanje i ispunjavanje socijalnih i građanskih obveza
6. uspostavljanje zadovoljavajućih uvjeta za život

Teorija psihosocijalnog razvoja- glavni začetnik ove teorije je Erik Erikson, koji velik naglasak stavlja na društvenu okolinu. Ističe 8 razvojnih razdoblja tijekom kojih se pojedinac suočava s određenim izazovima, čiji ishod može biti pozitivan ili negativan. Pri tome, veliku ulogu ima upravo društveno okruženje pojedinca. Točnije, ako je to okruženje podupiruće ishod će biti pozitivan, a ukoliko nije ishod će biti negativan. Ishodi izazova određuju ličnost i vrijednosti pojedinca, što je prikazano u tablici:

Tablica 1. *Razvojna razdoblja prema Eriksonu* (Despot-Lučanin, 2014)

	DOB	RAZVOJNA RAZDOBLJA I KRIZE	VRIJEDNOSTI
1.	0-1	povjerenje nasuprot nepovjerenju	nada
2.	1-3	autonomija nasuprot sumnji	volja
3.	3-6	inicijativa nasuprot krivnji	cilj
4.	6-11	poduzetnost nasuprot inferiornosti	kompetencija
5.	11-18	identitet nasuprot zbrci uloga	odanost
6.	20-40	intimnost nasuprot izoliranosti	ljubav
7.	40-60	stvaralaštvo nasuprot samozaokupljenosti	brižnost
8.	60-smrti	integritet nasuprot očaja	mudrost

Erikson navodi da osoba tek u starosti može sagledati cijeli svoj život i razvoj tijekom njega te će se, ukoliko smatra da je bio uspješan, osjećati zadovoljno tijekom razdoblja starosti te neće imati strah od približavanja kraju života i smrti. S druge strane, ukoliko osoba procijeni da je većina životnih izazova imala negativne ishode, u starosti će se osjećati nezadovoljno jer je pri kraju života i ne može ispraviti te ishode. Takve osobe, navodi Erikson, ne prihvaćaju smrt (Despot-Lučanin, 2014).

4. STEREOTIPI, PREDRASUDE I AGEIZAM

Kao starost i starenje, stereotipi i predrasude također su pojmovi kojima se često pridaje jednako značenje. Mnogi smatraju da su stereotip i predrasuda jednaki pojmovi, no među njima postoji razlika koju je potrebno istaknuti. Pojam stereotipa, kakvog ga znamo danas, prvi uvodi novinar Walter Lipmann početkom 1920-ih. On je opisao stereotipe kao slike koje stvaramo u glavi, a koje su odraz stvarnosti oko nas. Od tada do danas, značenje i korištenje pojma je

napredovalo te se danas pojam stereotipa definira kao kognitivna shema ili uvjerenja ljudi koja koriste kako bi obradili informacije o pojedincima ili društvenim grupama. S druge strane, pojam predrasuda pojavljuje se ranih 1930-ih godina, kada se u raznim istraživanjima počinje povezivati sa stereotipima. Točnije, smatralo se da su negativni stereotipi isto šta i predrasuda, što se kasnije ispostavilo pogrešnim te još više istaknulo potrebu za isticanjem razlike između ta dva pojma.

Glavna razlika je da stereotipi uključuju i pozitivne i negativne generalizacije o osobinama i ponašanjima ljudi. Na primjer, stereotipi o ženama mogu biti i pozitivni i negativni. Mišljenje da su žene previše emocionalne i osjetljive predstavlja negativan stereotip, dok mišljenje da su brižne i empatične predstavlja pozitivni. S druge strane, pojam predrasuda uključuje izričito negativne stavove i mišljenja o drugima. Prema tome, predrasuda bi bila da su žene preosjetljive. Također, potrebno je istaknuti da predrasude često nastaju zbog negativnog osjećaja koje pojedinac ima prema drugima, a koji nisu utemeljeni. Na primjer, ukoliko osoba osjeća strah ili ne voli pripadnike određene nacije ili rase, stvarat će negativna mišljenja o njima bez obzira što za to nema nikakvog povoda. Sam „loš osjećaj“ dovoljan je toj osobi da stvara negativne zaključke, bili oni istiniti ili ne. Dakle, stereotipi se, za razliku od predrasuda, ne stvaraju kako bi se naštetilo drugima ili kako bi se povrijedilo druge. To su opće generalizacije ili kategorizacije ljudi poput mišljenja da su Nizozemci visoki ili pak da Nijemci proizvode dobre aute, dok predrasude više naginju diskriminaciji (Marx, Jin Ko, 2019).

Kada su u pitanju starije osobe, najčešće su izložene negativnim stereotipima i predrasudama. Takvi negativni stereotipi i predrasude često su povezani s dobnom diskriminacijom, još poznatom kao ageizam. Uzun i sur. (2019) navode da je ageizam rezultat negativnog stava u obliku stereotipa, predrasuda i osjećaja nepodnošljivosti i netolerancije osoba treće životne dobi. Postavlja se pitanje zašto uopće dolazi do razvoja ageizma i negativnih stavova prema starijima. Navedeni autori ističu četiri čimbenika koja se smatraju uzrokom istoga. Prvi čimbenik je strah od smrti. Mnogi se boje završetka svog života, a kako je razdoblje starosti najbliži put prema tome stvaraju se negativni stavovi prema razdoblju treće životne dobi. Nadalje, kao drugi čimbenik navodi se pretjerano stavljanje naglaska na kulturu mladih. Za to su najviše zaslužni mediji koji neprestano ističu mladost kao najbolje i najpoželjnije razdoblje života. To pak, ističu autori, ne utječe samo na percepciju mladih o starijima, nego i na percepciju starijih o samima sebi. Treći čimbenik povezan je s ekonomskim sposobnostima i mogućnostima starijih. Prema tome, osobe treće životne dobi mnogi smatraju tzv. „teretom“, odnosno osobama koje ne pridonose ekonomskom rastu. Iako ekonomskom rastu ne pridonose ni djeca, ona se opet gledaju kao netko u koga treba ulagati jer će doprinijeti državi u budućnosti. Naposljetku, četvrti čimbenik

podrazumijeva prikaz starenja u znanosti. Točnije, ističe se da su se donedavno istraživanja provodila isključivo s institucionaliziranim osobama čije su razine sposobnosti niske, što daje negativnu sliku o svim starijim osobama (Uzun i sur., 2019).

4.1. Diskriminacija osoba treće životne dobi

Kao što je ranije navedeno, kao posljedica stvaranja negativnih stereotipa i predrasuda o starijim osobama javlja se ageizam, odnosno diskriminacija na osnovi dobi pojedinaca. No, ona nije uvijek postojala. U prošlosti su starije osobe imale puno značajniji položaj u društvu, poštovalo ih se te ih se smatralo važnim osobama. Kako je onda došlo do razvoja dobne diskriminacije kojoj danas svjedočimo? Perišin i Kufrin (2009) navode 5 razloga. Prvo što je pridonijelo opadanju položaja starijih u društvu je razvoj tiska. Prije istoga, stariji su bili ti koji su usmeno prenosili razne priče i iskustva. Međutim, razvoj tiska tome je stao na kraj. Tiskanje knjiga dovelo je do gubitka značaja usmene predaje. Nakon toga dolazi do industrijske revolucije koja je dovela do razvoja „nuklearnih“ obitelji. Tehničke vještine nadilaze iskustvo, zbog čega stariji još više gube na značaju. Osim toga, ljudi su sve više počeli seliti u gradove, a zbog njihove smanjenje mobilnosti stariji padaju u drugi plan te se počinju smatrati teretom društva. Iduća stavka koja je pridonijela razvoju stereotipa, predrasuda i diskriminacije osoba treće životne dobi je zajamčena mirovina. Točnije, umirovljenje pri navršavanju određene dobi. Time se razvija mišljenje da stariji u toj dobi postaju nesposobni, iako mnogi i dalje imaju radne sposobnosti. Dalje Perišin i Kufrin (2009) navode razvoj medicine koji je doveo do produljenja životnog vijeka, a samim time povećanja broja starijih. Upravo to je pridonijelo stavu da su starije osobe teret društva. Naposljetku, autorice navode dobnu podjelu. Danas svjedočimo podjeli na dobne grupe što je rezultiralo još većim jazom između mladih i starih te slabljenjem interakcija između istih.

Koliko je takva diskriminacija danas problem svjedoči činjenica da je ista „slična rasizmu ili seksizmu, a vodi prema nepriznavanju ili ograničavanju prava starosnih skupina, pri čemu se to ne čini zbog ideoloških, moralnih ili političkih razloga, već isključivo zbog kalendarske starosti“ (Pečjak, 2001, prema Rusac, Štambuk, Verić 2013, str. 96). Stariji su izloženi dobnoj diskriminaciji u različitim područjima i na različite načine. Palmore (2001) je proveo istraživanje u kojemu je proučio 20 različitih oblika diskriminacije prema starijim osobama, od onih lakših poput pričanja viceva ili šala na račun starijih, do onih ozbiljnijih poput uskraćivanja zaposlenja i zdravstvene skrbi. Rezultati su pokazali da je 77% osoba treće životne dobi doživjelo diskriminaciju na osnovi dobi barem jednom u životu. Kada je u pitanju primanje zdravstvene skrbi, prema istraživanju koje su provele Rusac, Štambuk i Verić (2013) u Hrvatskoj, starije osobe izložene su pretežito lošim higijenskim uvjetima, tretira ih se loše te se često susreću s

neljubaznošću od strane medicinskog osoblja. Prevladava mišljenje da je takav oblik diskriminacije prisutan u nekim domovima za starije i nemoćne: „*Oni svašta obećavaju, pogotovo u tim privatnim domovima, a onda ništa ne ispune, ništa. Moj muž je bio nepokretan i bio je u Domu i ja sam mu morala svaki dan dolaziti da ga nahranim, eto*“ (Rusac, Štambuk, Verić, 2013, str. 103).

U Velikoj Britaniji provedeno je slično istraživanje. Rippon i sur. (2013) proveli su istraživanje putem kojega su nastojali ispitati koliko se starije osobe susreću s diskriminacijom u svakodnevnom životu (manje ih se poštuje, lošije tretira u restoranima, trgovinama i bolnicama, smatra se da nisu pametni, prijeti im se ili ih se uznemirava). Rezultati su pokazali da 33,3% ispitanika doživjelo dobnu diskriminaciju, dok postotak onih iznad 65 godina iznosi 36,8%. Također, ustanovljeno je da se diskriminacija povećava s dobi, a najviše ju doživljavaju oni između 70. i 79. godine života. Osim toga, pokazalo se da je dobna diskriminacija najviše zastupljena kod muške populacije, onih koji su siromašniji te onih koji su obrazovaniji. Radni odnos također je faktor koji utječe na diskriminaciju osoba treće životne dobi. Još jedno istraživanje provedeno u Velikoj Britaniji pokazalo je da su oni koji nisu u radnom odnosu ili su u mirovini izloženi većoj dobnoj diskriminaciji nego oni koji su zaposleni (Abrams, Eilola, Swift, 2009).

Prilikom zapošljavanja, većina poslodavaca naginje mlađim osobama jer smatraju da stariji teže uče te da se teže prilagođavaju radnim uvjetima. No, poslodavci nisu svjesni da, iako stariji različito uče od mladih, oni i dalje imaju znanje i iskustvo koje može dobro doći samo im je potrebno pružiti priliku (Uzun i sur.,2019). Još neki oblici diskriminacije starijih su njihovo zapostavljanje, izbjegavanje ili ignoriranje. Rusac, Štambuk i Verić (2013) ističu da stariji osjećaju manjak interesa i nezainteresiranost od strane mlađe populacije. Takav, negativan stav prema starijima može loše utjecati na pojedinca, ali i na društvo. Upravo zbog toga Uzun i sur. (2019) ističu potrebu za radom na smanjenju ovakvih stavova prema osobama treće životne dobi.

4.2. Prevladavajući stereotipi i predrasude o trećoj životnoj dobi

U današnje vrijeme postoji puno negativnih stereotipa i predrasuda usmjerenih prema osobama treće životne dobi. Ljudi stvaraju neutemeljena i neopravdana uvjerenja prema starijima koja su u većini slučajeva pogrešna (Petz, 2005, prema Tomečak, Štambuk, Rusac, 2014). Kao posljedica toga javlja se već spomenuta dobna diskriminacija, ali i problemi pri ostvarivanju vlastitih prava među starijima (Despot Lučanin, 2014). Ista autorica navodi 9 najčešćih predrasuda

prema starijim osobama. Prva od njih je da su svi stariji ljudi jednaki, što odmah treba naglasiti da je netočno. Nitko na ovom svijetu nije isti, pa tako ni osobe treće životne dobi. Svaka osoba koja se nalazi u trećoj životnoj dobi prošla je puno toga u životu i stekla velika iskustva, a to je naravno kod svake osobe drugačije. Prema tome, pogrešno je sve starije osobe svrstavati u isti kalup, smatrati da su svi isti te ih sve isto tretirati. Iduća, vrlo česta predrasuda je da razdoblje starosti započinje s navršavanjem 60-te godine života. Pogrešno je određivati starost prema navršenim godinama jer nije svaka osoba ista. Umjesto toga, potrebno je starost određivati prema mogućnostima i sposobnostima osobe jer se mnoge osobe u 60-im godinama i dalje osjećaju sposobnima obavljati razne stvari, raditi i živjeti normalno kao i drugi.

Despot Lučanin (2014) dalje ističe predrasudu da su starije osobe neproduktivne te samim time teret društvu. Budući da većina starijih radi dokle god može, bilo na poslovima koji su im plaćeni ili na poslovima koji to nisu, pogrešno je govoriti da ekonomski ne doprinose državi. Postoji puno osoba treće životne dobi koje su cijeli život produktivne, a dobrom zdravstvenom skrbi treba im se omogućiti da takvi ostanu i u razdoblju duboke starosti. Iduća predrasuda je da se starije osobe ne zaljubljuju, što je posve nelogično i neutemeljeno. Činjenica da osoba stari ne znači da njezini osjećaji nestaju. Bilo da je osoba stara ili mlada, sposobna je voljeti. Dakle, stariji ljudi također mogu imati romantične odnose, a ukoliko postoje problemi u tom području oni su najčešće na psihološkoj razini te nemaju veze s fiziološkim osobinama pojedinca. Vjerojatno najčešće mišljenje koje se povezuje sa starijim osobama je da iste u starosti postaju senilne. Naravno, senilnost i demencija pojave su koje starije osobe doživljavaju, ali samo manji dio njih. Prema tome, pogrešno je generalizirati i tvrditi da sve osobe postaju senilne čim ostare. Kognitivne sposobnosti i pamćenje uspoređuju s godinama, što je normalno, ali ne nestaju. Njihovim vježbanjem i poticanjem, mogu se očuvati.

Povezano s prethodno spomenutom predrasudom, Despot Lučanin (2014) ističe da mnogi misle da starije osobe vrlo teško uče te da stoga ni ne trebaju učiti. Nikome ne treba uskraćivati pravo na učenje. Starije osobe mogu učiti i sposobne su učiti, samo im je potrebno malo više vremena i ponavljanja nego mladima. Upravo time rade na očuvanju i osnaživanju svojih kognitivnih sposobnosti poput kreativnosti, inteligencije i pamćenja. Slično stavu da su starije osobe senilne, mnogi smatraju da su osobe treće životne dobi većinom bolesne i nemoćne. Bolest je sasvim normalna pojava u razdoblju starosti, ali ona ne obilježava starije pojedince te ih isto tako ne čini nemoćnima. Puno starijih osoba do kasne starosti ima vrlo dobro zdravstveno stanje i sposobnosti, čime ova predrasuda također spada u čisto generaliziranje te je pogrešna. Česta predrasuda je da stariji ne mogu sami donositi odluke za sebe i odlučivati o svome životu. Autorica

ističe da je to pogrešno jer je većina starijih ljudi savršeno sposobna odlučivati za sebe te najbolje znaju što im je potrebno upravo zbog iskustva kojega su prikupili tijekom svog života. Posljednja predrasuda koju Despot Lučanin (2014) ističe je mišljenje da starijima ne treba skupa zdravstvena skrb. Pogrešno je isto misliti jer svaka osoba zaslužuje i ima pravo na najbolju zdravstvenu skrb. Takvom skrbi omogućiti će se svakom pojedincu da duže i bolje živi te samim time bude korisniji zajednici.

Iako se uz starije osobe veže mnogo negativnih stereotipa i predrasuda, ne treba zanemariti da postoje i pozitivna mišljenja o njima, odnosno pozitivni stereotipi. Za starije osobe mnogi ističu da su ljubazne i pouzdane. Također, mnogi starije smatraju mudrima zbog raznog iskustva kojeg steknu tijekom života (Uzun i sur., 2019). Starije osobe ne gledaju na vlastitu mudrost kao nešto zbog čega se trebaju isticati naspram mladih nego upravo suprotno, kao nešto što će ih povezati s mladima (Zovko, Damjanić, 2018). Iz toga se može zaključiti da starije osobe ne žele da ih se odvaja od ostalih te zbog toga sve osobe treće životne dobi moraju imati pravo na iste uvjete života kao i drugi članovi zajednice, pravo na stvaranje prijateljstava, ali i romantičnih odnosa, pravo na primanje pomoći od ostalih članova društva, ali i stručnjaka te pravo na samostalno donošenje odluka o vlastitom životu (Despot Lučanin, 2014).

4.3. Mitovi o trećoj životnoj dobi

Uz stereotipe i predrasude vrlo se često pojavljuju razni mitovi o procesu i razdoblju starosti. Ljudi stvaraju mitove zbog straha i pogrešnih uvjerenja koja imaju kada je riječ o ulasku u treću životnu dob, a oni su vidljivi u raznim šalama o starijima, razgovorima koji se vode o trećoj životnoj dobi, u popularnoj književnosti itd. Čovjek, stvarajući mitove, stvara slike o svakodnevnom životu starijih osoba koje su neracionalne i neutemeljene (Thornton, 2002). Svjetska zdravstvena organizacija (2008) u dokumentu „*Demystifying the myths of ageing*“ navela je i analizirala najčešće mitove o razdoblju starosti. Prva stvar koju većina ljudi povezuje sa starosti je opadanje i pogoršanje zdravlja, odnosno mentalnog i fizičkog stanja osobe. Taj mit može se smatrati djelomično točnim jer je sasvim normalno da se dolaskom u stariju dob događaju određene zdravstvene promjene poput usporavanja metabolizma i opuštanja mišićne mase (Tomečak, Štambuk, Rusac, 2014). Također, Salzman (2006) navodi da se u tom razdoblju povećava rizik od oboljenja od raznih bolesti poput srčanih bolesti, artritisa, osteoporoze i dijabetesa. No, ništa od toga ne predstavlja razlog za stvaranjem mišljenja da time starije osobe postaju nesposobne te da navedene zdravstvene promjene i problemi obilježavaju njihovu starost.

Starije osobe i dalje mogu raditi na sebi, održavati svoje zdravlje te normalno funkcionirati, a kako bi to ostvarili trebaju stvoriti navike poput unošenja mnogo tekućine kako ne bi došlo do dehidracije i vježbanja (šetanje, korištenje stepenica umjesto lifta...) kako bi radili na svojoj fleksibilnosti i snazi.

Osim toga, za starije osobe vrlo je korisno sudjelovanje u raznim aktivnostima te socijalna uključenost jer sve to utječe na poboljšanje njihovog zdravlja (Svjetska zdravstvena organizacija, 2008). Slično tome, česti mit je da osobe u starijoj dobi pate od senilnosti ili demencije te da je to normalna pojava za tu dob. Odrastanjem i prelaskom iz godine u godinu sasvim je normalno nešto zaboraviti, npr. nečiji broj mobitela. No, nije normalno ako osoba zaboravlja do granice da to utječe na njezino normalno obavljanje svakodnevnih obaveza. Istina je da se starenjem povećava rizik demencije, a najčešći oblik je Alzheimerova bolest. Međutim, ova tvrdnja predstavlja samo mit jer razvoj demencije nije dio starosti, ono se događa samo nekolicini starijih osoba (Salzman, 2006). Kao idući mit Svjetska zdravstvena organizacija (2008) navodi da većina starijih osoba ima slične potrebe. Naravno, taj mit u potpunosti je netočan. Svaka osoba je različita i svaka osoba ima različite potrebe, bez obzira u kojoj dobi. Kao razlog za opovrgavanje navedenog mita ističu se razlike između spolova. Žene imaju dulji životni vijek nego muškarci, ali samim time podložne su većem broju bolesti. Kada je riječ o etnicitetu, u nekim državama žene češće posjećuju doktore te primaju veću zdravstvenu skrb nego muškarci. S druge strane, kada je u pitanju obrazovanje, starije žene u južnoj Europi imaju manje mogućnosti nego muškarci. Upravo iz navedenog može se vidjeti da postoje različite potrebe među starijima te ih je potrebno prepoznati i omogućiti.

Mnogi ljudi smatraju da kreativnosti nema mjesta u trećoj životnoj dobi te da je to obilježje mladih generacija. Isto tako smatra se da starije osobe ne doprinose državi jednako kao i mlade. Ono što je pridonijelo stvaranju ovakvog mišljenja je nametanje umirovljenja s određenom dobi. Time se nameće stav da nakon navršavanja određene dobi osobe više nisu niti sposobne niti u mogućnosti raditi, biti kreativne i doprinositi državi i njezinom razvoju. Taj mit u potpunosti je netočan, a zbog čega vrlo dobro objašnjava Tokić (2017, str. 21): „Kreativnost je u nama, to je naša sposobnost da u običnom vidimo neobično, da ideje 'kupimo jeftino, a prodamo skupo', da stvaramo nove naoko nespojive veze, a da pritom imamo i autonomiju i slobodu da biramo način, sredstva i vlastiti tempo.“ Dakle, kreativnost nema dobnu granicu niti nečije godine mogu odrediti koliko je netko kreativan. Također se ne može reći da starije osobe ne doprinose svojim radom, kao i da su manje produktivni od mladih. Osobe treće životne dobi kroz svoj život stekle su ogromna iskustva koja im mogu pomoći u obavljanju posla i rješavanju problema. Osim toga,

imaju motivaciju za rad, manje izostaju s posla, fleksibilni su kada je u pitanju radno vrijeme te mogu biti vrlo dobri mentori mlađim osobama (Salzman, 2006).

S druge strane, postoji mit da spomenuto iskustvo starijih osoba nije značajno i korisno u modernom društvu u kojemu živimo. Iako su mlađe generacije puno tehnološki pismenije od odraslih i imaju više iskustva u tom području, stariji ljudi ipak imaju više iskustva stečenog „bez tehnologije“. Većina starijih ljudi iskusna je u kuhanju i pripremanju raznih domaćih jela, u poslovima u vrtu te izradi ručnih radova (heklanje, šivanje). Sve su to stvari koje mladi danas slabije znaju, a mogu im biti jako korisne u životu. Nadalje, stariji su upoznati s kulturom i običajima koje mogu prenijeti na mlađe generacije. Kako su puno prošli u životu, tako imaju puno priča za ispričati. To može biti korisno kako za one najmlađe tako i za adolescente koji kroz te priče zaista puno toga mogu naučiti. Uz razdoblje starosti veže se i mit da su sami i usamljeni, ali da to i žele. Taj mit također je netočan. Iako osobe treće životne dobi vole imati i vrijeme za sebe (čitanje knjiga itd.), nije istina da žele prekinuti socijalnu interakciju. Jednako vole i žele ispuniti svoje vrijeme raznim društvenim aktivnostima kao i druge dobne skupine (Svjetska zdravstvena organizacija, 2008). Obitelj i prijatelji bitni su starijim osobama te mnoge starije osobe često viđaju svoju obitelj te provode vrijeme sa svojim unucima (Salzman, 2006).

Nažalost, vrlo česti mit koji prevladava je da briga i skrb o osobama treće životne dobi uskraćuje resurse mlađim generacijama. Mit opovrgava činjenica da mjere koje se poduzimaju kako bi se zaštitila starija populacija idu u korist i mlađoj populaciji. Na primjer, zaštitne mjere na cestama, bolje osvjetljenje, preoblikovanje javnog prijevoza, pakiranje proizvoda u manje ambalaže su stvari koje ne pomažu samo starijima, nego svim generacijama (Svjetska zdravstvena organizacija, 2008). Salzman (2006) ističe da mnogi često misle da starije osobe kako stare tako i postaju više religiozne. Isto kao i kreativnost, religioznost nema dobno ograničenje, a ono također ne jača u razdoblju starosti. Ljudi koji su religiozni u svojoj starosti bili su religiozni i u svojoj mladosti. Isto vrijedi i za one manje religiozne. Oni koji tijekom svog života nisu previše uključivali vjeru u svoj život, najvjerojatnije neće to ni raditi kad ostare. Jedino na što starost može utjecati kod religioznih ljudi je mogućnost odnosno nemogućnost ili otežan odlazak u vjerske ustanove ukoliko osoba ima slabije fizičke sposobnosti. No, to ne utječe na religioznost tih osoba budući da postoje drugi načini na koje mogu obaviti svoje vjerske obaveze (slušanje radio programa s vjerskom tematikom, gledanje misa na televiziji, čitanje vjerskih knjiga itd.).

Idući, također netočan mit, opisan je poznatom izrekom: „Ne možeš naučiti starog psa novim trikovima“. Drugim riječima, prevladava mišljenje da stariji ljudi nisu sposobni naučiti

nešto novo. Pogrešno je smatrati da osobe treće životne dobi ne mogu učiti. One to mogu, samo to rade na drugačiji način. Starije treba učiti metodama prilagođenima njima, a ne onima koje se koriste za učenje mladih. Prema tome, starijima prilikom učenja treba više puta ponoviti stvari te im omogućiti da uče i napreduju vlastitim tempom. Dakle, stariji su vrlo sposobni nešto naučiti, samo im je potrebno više vremena. Zapravo se smatraju motiviranijima i upornijima od mladih kada je u pitanju učenje. Proces učenja bitan je za osobe treće životne dobi kako bi očuvali i razvijali svoje kognitivne sposobnosti, ali i fizičko zdravlje i socijalne interakcije (Svjetska zdravstvena organizacija, 2008). Naposljetku, Salzman (2006) ističe mit da većina starijih osoba završi u domu, što je netočno. Domovi su najčešće mjesta u koje odlaze osobe koje se oporavljaju od bolesti poput srčanog udara, moždanog udara i sl. Autorica navodi da 25% starijih osoba privremeno odlazi u dom, dok većina osoba treće životne dobe ostaje u svojim domovima gdje njihove obitelji i prijatelji vode brigu o njima.

4.4. Posljedice negativnih stereotipa i predrasuda o trećoj životnoj dobi

Na temelju do sad navedenih negativnih stereotipa, predrasuda i mitova koji obilježavaju razdoblje treće životne dobi vidljiva je njihova kompleksnost i učestalost. Nažalost, negativno mišljenje o starijima je mišljenje koje prevladava u našem društvu, pri čemu se stvara pretežno loša i iskrivljena slika o trećoj životnoj dobi. Postojeći stereotipi i predrasude sa sobom nose određene posljedice, kako za pojedinca tako i za cijelo društvo. Konstantno isticanje negativnih karakteristika o razdoblju starosti može negativno utjecati na pojedince. Točnije, na njihovu samoevaluaciju i dobnu identifikaciju. Takvi, nametnuti stavovi i mišljenja o trećoj životnoj dobi dovode do toga da stariji počinju prihvaćati da dolaskom u određenu dob gube određene sposobnosti te samim time postaju slabiji i nemoćniji (Damjanić, 2017). Osim toga, stvaranje i širenje negativnih implikacija vezanih za treću životnu dob može dovesti do smanjenja samopouzdanja pojedinaca. Mnogi se zbog navedenog zatvaraju u sebe jer počinju smatrati da nisu dorasli mlađim generacijama te su lošiji od njih. Drugim riječima, kontinuirano prevladavanje negativnih stereotipa i predrasuda dovodi do toga da starije osobe same počinju prihvaćati isto kao istinu (Zovko, Damjanić, 2018).

Palmore (1999) navodi da prihvaćanjem stereotipa i predrasuda starije osobe gube svoju slobodu. Točnije, gube slobodu da budu kreativni, produktivni i uključeni u razne aktivnosti. Takva neaktivnost utječe negativno na njih, odnosno manje su sretni te kao što je već spomenuto, gube na samopouzdanju. Dalje isti autor navodi da je još jedna posljedica slabije prihvaćanje

medicinske pomoći prilikom raznih oboljenja zbog mišljenja da je to normalno za tu dob te se povodom toga ništa ne može napraviti niti promijeniti. Posljedično, može doći do razvoja bolesti te pogoršanja zdravstvenog stanja pojedinca. Također, neke starije osobe prihvaćaju predrasudu siromaštva te počinju smatrati da je to također normalno za tu dob te samim time ne rade ništa kako bi izašli iz takve situacije. Međutim, područje u kojemu se mogu najviše uvidjeti posljedice stereotipa, predrasuda i ageizma je socijalno područje. Stvaranjem negativnih mišljenja o starijima javlja se segregacija te su mnogi pojedinci isključeni ili izolirani iz društva. To može negativno utjecati na psihičko zdravlje pojedinca, a Palmore (1999) navodi da u nekim slučajevima (češće muške osobe) može dovesti i do samoubojstva. Vrlo su često posljedice stereotipa i predrasuda vidljive u interakciji i komunikaciji sa starijima. Zbog neutemeljenog mišljenja da starije osobe slabije čuju, slabije obrađuju informacije te nisu skloni prihvaćanju novih ideja mnogi prilikom komunikacije sa starijima pričaju glasnije i sporije te koriste jednostavne i kratke rečenice. Osim toga, u komunikaciji s osobama treće životne dobi često se pojavljuje sekundarno tepanje, odnosno s njima se komunicira kao s malom djecom (pretjerivanje u intonaciji, gramatička jednostavnost). Time se stvara percepcija da starije osobe imaju lošije kognitivne sposobnosti te im se prilikom razgovora treba prilagoditi. Naravno, to je uvredljivo i nepravedno te može biti shvaćeno kao omalovažavanje pojedinca. Nadalje, posljedice stereotipa i predrasuda vidljive su i pri zdravstvenoj skrbi gdje se mnogi liječnici distanciraju od starijih osoba, izbjegavaju kontakt očima, smijeh te pokazuju nezainteresiranost (Lacković-Grgin, Čubela Adorić, 2006, prema Damjanić, 2017).

No da ipak nije sve tako loše pokazuje istraživanje *Stereotipi o osobama treće životne dobi: iskustva starijih* koje su provele Zovko i Damjanić (2018). Autorice su ispitale mišljenja starijih osoba o stereotipima i predrasudama te njihovo susretanje s istima. Rezultati su pokazali da većina ispitanika ima pozitivno mišljenje o sebi te se opisuju kao uporne, poštene, nesebične, komunikativne, vedre, druželjubive osobe itd. Prema tome, vidljivo je da se ispitanici ne žele prilagoditi i identificirati kao „stare osobe“ te izbjegavaju vlastito klasificiranje kao boležljive, neproduktivne i pasivne osobe. Takva je situacija pri vlastitoj percepciji, međutim kod percepcije drugih osoba iz dobne skupine ispitanici su pokazali negativna mišljenja (dosadni, čangrizavi, opterećeni bolestima). Nadalje, rezultati istraživanja pokazali su da su starije osobe svjesne negativnih implikacija vezanih za njihovu dob, ali ih ne prihvaćaju te nastoje odbiti društveno nametnute norme. Kada je riječ o promicanju mladih u medijima, ispitanici su također istaknuli da u tome ne vide ništa loše. Upravo suprotno, vide priliku da nešto nauče od njih.

5. TREĆA ŽIVOTNA DOB I MEDIJI

Život u 21. stoljeću obilježen je tehnološkim razvojem te je vrlo teško zamisliti svakodnevicu bez istoga. Korištenje medija i Interneta postalo je nešto bez čega mnogi ne mogu, a posebice mlađe generacije. Iako mlađe generacije više pribjegavaju korištenju Interneta i pronalasku informacija na istom, televizija je uvelike zastupljena među starijim generacijama. Reći da mediji kao takvi nemaju pozitivnih strana je pogrešno, međutim prevladavaju negativne konotacije vezane uz medije pa su tako oni jedan od razloga stvaranja negativne slike o osobama treće životne dobi. Bitno je upitati se koliko način prikazivanja starijih osoba u medijima utječe na našu percepciju o istima (Perišin, Kufrin, 2009). Ne može se sakriti činjenica da su starije osobe gotovo nevidljive u sadržajima koji se prikazuju na televiziji, iako su upravo oni ti koji najčešće gledaju isto. Razlog tomu povezuje se s činjenicom da se starije osobe ne smatraju privlačnima, poželjnima i pametnima (Vickers, 2007). Sadržaji koji se prikazuju u medijima promiču i naglašavaju tzv. kult mladosti, odnosno najčešće uključuju mlade osobe (Zovko, Vukobratović, 2017). To može potvrditi istraživanje pod nazivom *Ageizam u televizijskom mediju na primjeru središnjih informativnih emisija HRT-a, RTL-a i Nove TV* koje su 2009. provele Perišin i Kufrin, a proučavale su prikaz osoba treće životne dobi u hrvatskim središnjim informativnim emisijama, odnosno HRT-u, RTL-u i Novoj TV. Točnije, 3 tjedna su proučavale „Dnevnik“ HRT-a, „Dnevnik“ RTL-a te „Vijesti“ Nove TV kako bi otkrile javlja li se ageizam i dobizam u istima.

Navedeno istraživanje pokazalo je očekivane, ali žalosne rezultate. U prilogima HRT-a starije osobe prikazane su 20 puta (318 priloga), u prilogima RTL-a 18 puta (296 priloga) te u prilogima Nove TV 34 puta (324 priloga). Osim toga, značajna razlika utvrđena je i među spolovima, pri čemu su se na sve tri informativne emisije više prikazivali stariji muškarci. Na temelju toga, autorice su zaključile da je ageizam prisutan u navedenim emisijama budući da je učestalost pojavljivanja osoba treće životne dobi samo 6,2%. Nadalje, čak i u onim prilogima gdje se pojavljuju, starije osobe prikazuju se u negativnijem svjetlu, odnosno prikazani su kako izražavaju svoje nezadovoljstvo određenim stvarima te se etiketiraju kao žrtve ili siromašne osobe kojima je potrebna pomoć. Sve to nažalost dovodi do toga da se stvaraju negativni stereotipi i predrasude o starijim osobama pa ih se tako većinom smatra siromašnima, boležljivima, nezadovoljnima te osobama koje kontinuirano prigovaraju (Perišin, Kufrin, 2009). Slično istraživanje proveo je Hasikić 2017. godine pod nazivom *Prikaz starijih osoba u središnjim informativnim emisijama HRT-a i RTL-a*. U ovom slučaju, autor je istraživao „Dnevnik“ HRT-a i emisiju „RTL Danas“ RTL-a u razdoblju od 2 tjedna. Dobiveni rezultati su više-manje isti kao i u prethodnom istraživanju. Na HRT-u starije osobe pojavile su se u 20 priloga od ukupno 192, a na

RTL-u u 26 priloga od ukupno 175. Razlika između provođenja ova dva istraživanja je 10 godina, a činjenica da su rezultati gotovo isti pokazuje da se jako malo učinilo te čini kako bi se starije osobe dovelo u bolji položaj (Hasikić, 2018).

Da je ageizam prisutan i u drugim medijima izvan Hrvatske, pokazalo je istraživanje koje je proveo Magoffin (2007), a u kojemu je istražio prisutnost starijih osoba u poznatim filmovima iz razdoblja od 1980. do 2006. godine. Proučeno je 60 najpoznatijih filmova iz tih razdoblja, 20 iz svakog desetljeća. Kao starije osobe u filmovima podrazumijevali su se oni koji imaju 55 ili više godina te oni koji imaju barem jednu ili više navedenih karakteristika: umirovljenik/ica, sjeda kosa, bore na licu, povećan gubitak kose ili ćelavost, korištenje štaka, pomoćnog štapa ili invalidskih kolica, prisutnost unuka u filmu, roditelj osobe srednjih godina. Rezultati su pokazali da trećina filmova (19,32%) ne uključuje starije osobe. Neki od takvih filmova su *Draga, smanjio sam djecu (Honey I Shrunk the Kids)*, *Lijepa u ružičastome (Pretty in Pink)*, *Ona je sve to (She's All That)*, *10 razloga zašto te mrzim (10 Things I Hate About You)*, *Najluđi provod u Europi (The Lizzie McGuire Movie)* i *Šetnja za pamćenje (A Walk to Remember)*. S druge strane, filmovi s najvećim brojem starijih osoba su *Harry Potter i Plameni Pehar (Harry Potter and the Goblet of Fire)* i *Princezini dnevnici (The Princess Diaries)*. Također je utvrđena razlika među spolovima gdje se pokazalo da postotak starijih žena u proučavanim filmovima iznosi 39%, a postotak muških starijih osoba 61% (Magoffin, 2007).

6. KAKO SMANJITI STEREOTIPE I PREDRASUDE O TREĆOJ ŽIVOTNOJ DOBI?

Kroz sve do sada navedeno može se zaključiti da je veliki broj negativnih stereotipa, predrasuda i mitova upućen prema trećoj životnoj dobi. Ljudi teško prihvaćaju činjenicu da je razdoblje starosti nezaobilazno i da ćemo svi jednom doći do njega, zbog čega je potrebno da se to razdoblje života, jednako kao i razdoblje mladosti, počne više cijeniti, uvažavati i prihvaćati. To se može ostvariti tako da se osobe treće životne dobi prestanu podcjenjivati. Potrebno ih je prihvatiti i doživljavati kao individue koje imaju svoje mogućnosti i sposobnosti (Damjanić, 2017). Kako bi to postala realnost bitno je educirati ljude, koliko stručnjake koji rade ili će raditi sa starijim osobama toliko i samo društvo. Potrebno je prikazati pozitivne strane starenja i treće životne dobi kako bi se to razdoblje počelo prihvaćati kao normalan dio života. Pri tome veliku ulogu imaju mediji, koji umjesto širenja negativne slike o starijima moraju uključivati edukativne sadržaje kako za one najmlađe tako i za one starije (Tomečak, Štambuk, Rusac, 2014). Nadalje,

Hughes (1995, prema Formosa, 2001, str. 20) navodi 5 načela koja bi trebalo primjenjivati kako bi se smanjila negativna razmišljanja o starijima:

1. **Osnaživanje**- potrebno je omogućiti starijima kontrolu nad vlastitim životom. Time im se daje sloboda, autonomija, dostojanstvo te osjećaj vlastite vrijednosti.
2. **Sudjelovanje**- jednako kao i svi drugi, starije osobe moraju imati pravo uključiti se u donošenje odluka koje se jednako tako moraju poštovati.
3. **Izbor**- potrebno je pružiti priliku osobama treće životne dobi da sami donose odluke i promišljaju o ishodima svojih izbora, odluka i postupaka.
4. **Integracija**- osobe treće starije dobi ne smije se odvajati, odnosno potrebno je smanjiti segregaciju starijih te ih više uključivati i integrirati u društvo.
5. **Normalizacija**- starije osobe moraju imati mogućnost življenja jednako kao i ostali članovi društva.

Formosa (2001) ističe još neke od načina smanjivanja negativnih stereotipa i predrasuda, a to su informiranje o ageizmu, protestiranje protiv istoga u medijima te pridruživanje organizacijama koje za cilj imaju borbu protiv dobne diskriminacije. Isto tako, potrebno je isticati prednosti treće životne dobi, odnosno načine na koje starije osobe pridonose društvu, a isti autor navodi njih 5:

1. **Poštivanje zakona**- ističe se da starije osobe više poštuju zakon nego mlađe, odnosno manje su skloni raznim kriminalnim i nezakonitim aktivnostima.
2. **Obavljanje građanskih dužnosti**- starije osobe češće i redovitije obavljaju svoje građanske dužnosti. Redovito glasaju na izborima te su više zainteresirani i informirani o političkim temama i problemima.
3. **Obavljanje volonterskog rada**-mnoge starije osobe pridonose društvu na način da sudjeluju u raznim volonterskim aktivnostima i organizacijama.
4. **Obavljanje posla**-velik broj istraživanja pokazao je da većina starijih obavlja svoj posao jednako ili bolje od mlađih radnika.
5. **Mudrost**-zbog iskustava koja steknu tijekom života i zrelosti koju razviju tim putem, osobe treće životne dobi smatraju se mudrijima nego mlađe generacije.

Tomečak, Štambuk i Rusac (2014) ističu da je za smanjenje negativnih stereotipa i predrasuda bitan sociološki aspekt starenja. Točnije, isti je potrebno prihvatiti i vrednovati budući da položaj starijih osoba u društvu utječe na stvaranje negativnih mišljenja o njima. Prema tome, u nekim sredinama gdje je orijentiranost na mladim generacijama stvaraju se negativni stereotipi i predrasude te se osobe treće životne dobi smatraju osobama koje fizički i psihički slabe te ih je iz

tog razloga potrebno što više isključivati iz društva. To je u potpunosti pogrešno i upravo ono što dovodi do stvaranja mišljenja koje danas prevladava o starijim osobama. Dakle, kako bi se takva mišljenja promijenila ili smanjila potrebno je uvažavati, prihvaćati i jednako uključivati i starije i mlade. Nadalje, autorice navode da je vrlo bitno informirati osobe treće životne dobi o raznim aktivnostima u kojima mogu sudjelovati, čime mogu znatno utjecati na smanjenje stereotipa i predrasuda. Bitan faktor su i obitelj i prijatelji, koji mogu utjecati na socijalnu isključenost starijih i na taj način poboljšati njihov društveni položaj. Također, pogled na starije osobe može se promijeniti ako se promijeni pogled na razdoblje starosti. Točnije, potrebno je na navedeno razdoblje gledati kao na prirodno i nezaobilazno razdoblje, razdoblje u kojemu se vrednuje sve ono što je osoba prošla tijekom života, razdoblje velike mudrosti i zrelosti, u kojem osoba ima visoku razinu slobode (Despot-Lučanin, 2003, prema Tomečak, Štambuk, Rusac, 2014).

Kao nadu za bolju budućnost osoba treće životne dobi, Formosa (2001) navodi 5 trendova koji upućuju na poboljšanje trenutnih mišljenja i stavova. Navodi da dolazi do *porasta znanja o razdoblju starosti*, kako u javnosti tako i u medijima, politici i znanosti. Postepeno raste broj kolegija vezanih uz gerontologiju i osobe treće životne dobi, što svakako pridonosi poboljšanju položaja starijih. Kada je riječ o Hrvatskoj, s porastom populacije starijih osoba i potrebom za prihvaćanjem razdoblja starosti, 1992. otvoreno je prvo sveučilište za treću životnu dob u Pučkom otvorenom učilištu Zagreb (Čurin, 2012). To je potaknulo i druge ustanove da idu u istom smjeru, pa je tako 2009. godine pokrenuto Sveučilište za treću životnu dob u Rijeci. Filozofski fakultet u Rijeci jedino je mjesto u Hrvatskoj gdje studenti imaju priliku učiti o starijim osobama kroz kolegij Pedagogija treće životne dobi koji je uveden akademske 2014./2015. godine, a koji je redizajniran u kolegij Gerontologije, koji je započeo u akademskoj 2020./2021. godini (Novak, 2019). Iako u našim krajevima uloga obrazovanja odraslih nije na zavidnoj razini, činjenica da se na nekoliko mjesta takav oblik obrazovanja nastoji razviti daje nadu za budućnost (Špan, 2006, prema Jurišić, 2019). Osim toga raste i *društveno-znanstveno zanimanje za osobe treće životne dobi*. Drugim riječima, povećava se broj gerontoloških istraživanja koja za cilj imaju isticanje činjenica o trećoj životnoj dobi i smanjenje dobne diskriminacije. Nadalje, *zdravstveno stanje osoba treće životne dobi se poboljšava* kao rezultat razvoja medicine i bolje zdravstvene skrbi o starijima. Samim time, smanjuje se mišljenje da je većina starijih osoba bolesna ili nesposobna brinuti se o sebi. Ističe se i *povećanje razine obrazovanja* osoba treće životne dobi. Točnije, svaka generacija starijih osoba je sve kvalificiranija i obrazovanija, što im omogućuje uključivanje u međugeneracijske aktivnosti. Idući trend je *povećanje blagostanja (bogatstva) starijih*. Upravo navedena kvalificiranost i obrazovanost starijih utječe na smanjenje percepcije starijih kao siromašnih osoba i osoba koje su

ovisne o dobrotvornim darovima i priložima. Naposljetku, dolazi i do *smanjenja rasizma i seksizma*, što je rezultat razvijanja svijesti o diskriminaciji i predrasudama općenito. Točnije, ljudi sve više shvaćaju negativnost i nepravедnost kada je u pitanju diskriminacija te ju samim time nastoje manje provoditi i odobravati. Sve navedeno može utjecati na smanjenje dobne diskriminacije i negativnih stereotipa i predrasuda, uz bitan naglasak da se mora provoditi kako na individualnoj, tako i na socijalnoj razini (Formosa, 2001).

Osim svega do sada navedenog, za smanjene negativnog razmišljanja o starijim osobama i trećoj životnoj dobi od izuzetne je važnosti međugeneracijsko druženje. U istraživanju koje su provele Zovko i Damjanić (2018), tijekom kojeg su ispitivale iskustva starijih osoba, ispitanici su istaknuli koliko je bitno da se spajaju mlađe i starije generacije kroz druženja i neformalne kontakte jer je to najbolji način da nauče jedni o drugima, a samim time i smanje postojeće predrasude. Osim druženja, stariji i mladi mogu se upoznati kroz volontiranja, razne edukacije, suradnju obrazovnih institucija i institucija socijalne skrbi itd. Na taj način razvija se razumijevanje, kako prema starijima tako i prema mladima, što uvelike utječe na percepciju obje dobne skupine. Mnogi mladi stvaraju negativnu sliku prema svim starijim osobama isključivo na temelju određene situacije, npr. ako su imali neugodno iskustvo sa starijima u javnom prijevozu. Međugeneracijsko druženje može pomoći mladima da upoznaju pozitivne osobine osoba treće životne dobi te na taj način uvide da negativna iskustva sa starijima ne znače da treba formirati negativan stav prema njima. Kada je u pitanju prevladavanje negativnih stereotipa i predrasuda, ispitanici su istaknuli da je potrebna promjena na razini društva u Hrvatskoj. Točnije, starije su osobe mišljenja da nedostaje sustavna briga o starijima te da im se ne daje dovoljno mogućnosti da pridonose društvu:

„Za dijete znadete da vam ono ide u vrtić..., ide u školu, ide u srednju školu, ide na fakultet. Ovdje, kad ti završiš posao ti ne znaš, stariji čovjek šta će, gdje će. Nema već toga da ga već na jedan način, unaprijed znaš gdje ćeš se moći uključiti. Mislim da je to premalo, ako i ima u određenim mjestima. Dati da ljudima bude dostupno, ako su izbori toliko na tim koje kakvim oglasnim pločama nabijeni, zašto i to ne bi bilo oglašeno da ljudi znaju kuda će se uključiti, prema vlastitim mogućnostima i sposobnostima“ (Zovko, Damjanić, 2018: 375)

Osim što ističu manjak mogućnosti, isto tako navode da se jako malo osobe uopće priprema za treću životnu dob. Ističe se da je razdoblje starosti vrijeme kada osoba odlazi u mirovinu, odnosno vrijeme samoće i odmora, a pri tom se ne ističu nikakve zadaće koje osobe imaju dolaskom u treću životnu dob. Ana Krajnc (2016, prema Zovko i Damjanić, 2018) ističe da je potrebno provoditi

kvalitetnu pripremu za treću životnu dob, pri čemu će osobe učiti kako strukturirati, organizirati i ispuniti svoje vrijeme u razdoblju starosti. Drugim riječima, potrebno je što više poticati druženje generacija, uključenost starijih u društvo te aktivno starenje.

6.1. Aktivno starenje i volontiranje

Percepcija treće životne dobi kao razdoblja u kojemu čovjek slabi, razvija razne bolesti te gubi sposobnosti vrlo je česta te upravo ona pridonosi kontinuiranom razvoju negativnih stereotipa, predrasuda i mitova. Sprječavanju istoga, kao i sprječavanju diskriminacije i marginalizacije starijih, u velikoj mjeri može pomoći poticanje aktivnog starenja. Aktivno starenje podrazumijeva razdoblje starosti koje prati dobro zdravlje, u kojemu osobe aktivno sudjeluju u društvu i raznim aktivnostima, uključene su u građanske aktivnosti te imaju visoku razinu neovisnosti u svakodnevnom životu (Rusac, 2021). Postoje tri područja koja aktivno starenje obuhvaća, a to su zapošljavanje, sudjelovanje u društvu i promicanje neovisnog života. Kada je riječ o zapošljavanju, dolaskom u treću životnu dob mnoge starije osobe strahuju da neće moći ostati na svom radnom mjestu ili dobiti mirovinu s kojom će moći živjeti. Prema tome, potrebno je omogućiti više starijim osobama na tržištu rada, a to je moguće kroz cjeloživotno učenje i obrazovanje putem kojeg će se razvijati i stjecati nove vještine, kroz stvaranje zdravih radnih uvjeta, omogućavanje prenošenja iskustva, ukidanje dobne diskriminacije te kroz razne pogodnosti koje će potaknuti starije osobe na zapošljavanje.

Aktivno starenje uključuje i sudjelovanje u društvu. Prema tome, ako je osoba u mirovini to ne znači da više nije u mogućnosti sudjelovati u bilo kakvim aktivnostima te imati društven život. Starije osobe mogu i doprinose društvu. Najčešće je to kroz brigu o drugima, bilo kroz volontiranje ili brigu o svojim supružnicima, roditeljima ili unucima. Međutim, to se vrlo često zanemaruje kod osoba treće životne dobi. Iz tog razloga, potrebno je davati veće priznanje starijim osobama te uvažavati i cijeniti ono što oni rade, a isto tako poboljšati načine i uvjete za njihovo sudjelovanje u društvu. Neki od načina na koji se isto može ostvariti su osiguravanje dohotka u razdoblju starosti, razvijanje solidarnosti i komunikacije sa starijim osobama te pružanje potpore starijim osobama koje skrbe, vode brigu o drugima i volontiraju. Dakle, okolina ima veliki utjecaj i može doprinijeti stvaranju boljih uvjeta za osobe treće životne dobi. Postoje razni načini na koje se može olakšati život starijim osobama te im pomoći da imaju što veću neovisnost u svakodnevnom životu. Starijim osobama treba osigurati odgovarajuću zdravstvenu zaštitu te promicati zdrav život. Nadalje, kako bi se mogli što lakše kretati potrebno je omogućiti pristupačan

te dostupan javni prijevoz. Okruženje starijih osoba treba ispuniti raznim uslugama koje su prilagođene njihovoj dobi. Osim toga, kako bi se što više poticao neovisan život starijih, poželjno je prilagoditi stambene uvjete za treću životnu dob (Europska komisija, 2021 prema Rusac, 2021).

Za što neovisniji život starijih i njihovu uključenost u društvo, veliki značaj ima volontiranje. Čulum (2008) navodi da je volontiranje jedna od najsnažnijih djelatnosti koja pridonosi stvaranju i razvoju demokratskih promjena unutar društva. Točnije, ono pruža mogućnost i starijima i mlađima da potiču razvoj društva i zajednice dijeljenjem svojega znanja, slobodnog vremena i iskustva. Prema tome, volontiranje nudi veliki niz prednosti: osnažuje svakog pojedinca, potiče na sudjelovanje u raznim aktivnostima, stvara solidarnost te, ono najbitnije, štiti ranjive skupine od marginalizacije (društvene, ekonomske, političke). Upravo iz tog razloga volontiranje može biti od velikog značaja za treću životnu dob. Ono je korisno za mlade koji volontiraju sa starijima jer provođenje vremena sa osobama treće životne dobi jedan je od načina suzbijanja negativnih stereotipa i predrasuda. Time mladi proširuju svoje vidike te stječu nova znanja i iskustva koja mogu utjecati na njihovo mišljenje o razdoblju starosti. S druge strane, volontirati mogu i stariji te time suzbiti razne predrasude koje postoje. Ono uvelike može utjecati na njihovo mentalno, ali i fizičko zdravlje. Na taj su način osobe treće životne dobi više socijalno uključene, šire svoj krug poznanstava, kreću se, kvalitetno ispunjavaju svoje slobodno vrijeme, poboljšavaju svoje komunikacijske vještine i sl. (Babić, 2020).

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

7.1. Cilj i problemi istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati stavove i mišljenja studenata dvopredmetnih studija informatologije i pedagogije o osobama treće životne dobi, utvrditi postoje li negativni stereotipi i predrasude među istima, ima li vrsta njihova fakultetskog obrazovanja utjecaj na njihove stavove te na temelju dobivenih rezultata pokušati utvrditi načine smanjenja negativnih stavova i razvoja pozitivnih o osobama treće životne dobi.

Pri tome su definirane sljedeće varijable:

1. nezavisna varijabla odnosi se na dob ispitanika, smjer i stupanj obrazovanja ispitanika te njihovo mjesto stanovanja
2. zavisne varijable odnose se na stavove o postojećim predrasudama, stereotipima i mitovima o osobama treće životne dobi, stavove o položaju osoba treće životne dobi u našem društvu te mišljenja o utjecaju različitih faktora na stvaranje negativne slike o starijima

S obzirom na cilj istraživanja, definirani su sljedeći problemi:

1. Ispitati stavove studenata informatologije o osobama treće životne dobi
2. Ispitati stavove studenata pedagogije o osobama treće životne dobi
3. Ispitati postoji li razlika između stavova studenata informatologije i pedagogije
4. Ispitati stavove studenata o položaju osoba treće životne dobi u današnjem društvu
5. Ispitati utjecaj fakultetskog obrazovanja na stavove o osobama treće životne dobi
6. Ispitati utjecaj mjesta stanovanja na stavove o osobama treće životne dobi

7.2. Zadaci i hipoteze istraživanja

Zadatak istraživanja je putem online anketnog upitnika utvrditi jesu li i u kojoj mjeri studenti upoznati s pojmovima stereotipa i predrasuda te koliko su oni prisutni među njima kada su u pitanju osobe treće životne dobi. Ispitat će se njihovi stavovi o prevladavajućim stereotipima i predrasudama te utjecaj faktora poput medija, odgoja, društva i političara na stvaranje istih.

Prema tome, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Stavovi studenata o osobama treće životne dobi većinom su negativni

H2: Studenti informatologije iskazuju više negativnih stereotipa i predrasuda o osobama treće životne dobi nego studenti pedagogije

H3: Studenti pedagogije se unutar studijskog programa upoznaju sa sadržajima koji obuhvaćaju problematiku starenja i starosti, što utječe na njihove pozitivnije stavove o starijim osobama

H4: Studenti koji žive na selu imaju pozitivnije stavove prema osobama treće životne dobi

7.3. Uzorak istraživanja

S obzirom na cilj istraživanja, ono je obuhvatilo studente Filozofskog fakulteta J.J. Strossmayera u Osijeku. Točnije, uzorak su činili studenti dvopredmetnog studija informatologije te studenti dvopredmetnog studija pedagogije. Sveukupno, u istraživanju su sudjelovala 24 studenta, od kojih je 11 sa smjera informatologije, a 13 sa smjera pedagogije. Ispitanici su dobi od 22 do 24 godine.

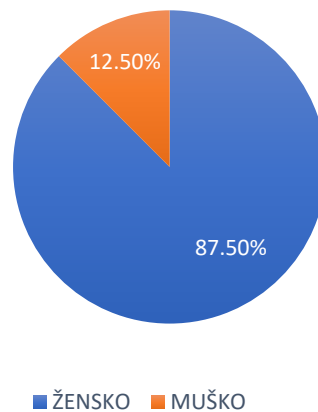
7.4. Instrument istraživanja

Prikupljanje podataka provedeno je putem online anketnog upitnika koji je izrađen za potrebe ovog istraživanja, a sastojao se od 21 pitanja. Prikupljanje podataka trajalo je tjedan dana, u razdoblju od 27. srpnja do 3. kolovoza 2022. godine. Prvi dio upitnika sadržavao je sociodemografska pitanja, putem kojih su se nastojali prikupiti podaci o dobi, spolu, mjestu stanovanja i smjeru fakulteta kojeg studenti pohađaju. Ostatak upitnika bio je usmjeren na prikupljanje podataka o stavovima studenata o osobama treće životne dobi te navedenom razdoblju općenito. Taj dio upitnika sastojao se od zatvorenih i otvorenih pitanja. Korištena je i Likertova ljestvica od 5 stupnjeva (1-u potpunosti se ne slažem, 2- uglavnom se ne slažem, 3- niti se slažem niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5- u potpunosti se slažem) kojom se nastojalo utvrditi postoje li i u kojoj mjeri negativni stereotipi i predrasude o osobama treće životne dobi među studentima informatologije i pedagogije. Također se nastojalo utvrditi u kojoj mjeri studenti smatraju da im je studiranje pomoglo glede mišljenja o trećoj životnoj dobi te koliki utjecaj na isto imaju faktori poput medija, društva, politike i odgoja. Za potonje je također korištena ljestvica od 5 stupnjeva (1-premalo, 2-malo, 3-niti previše niti premalo, 4- puno, 5- previše). Dobiveni rezultati

obrađeni su deskriptivnom i inferencijalnom statistikom pomoću statističkog programa za računalnu obradu podataka SPSS.

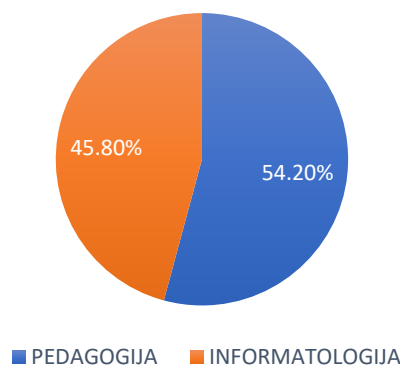
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Anketno istraživanje sa studentima Filozofskog fakulteta u Osijeku provedeno je u razdoblju od tjedan dana korištenjem online anketnog upitnika. Uzorak istraživanja činila su sveukupno 24 studenta, a budući da na spomenutim fakultetskim smjerovima prevladava ženski spol, sudjelovala su 3 ispitanika muškog spola (12,5%) i 21 ispitanik ženskog spola (87,5%) kao što je prikazano Grafom 1.

Graf 1. Prikaz broja ispitanika s obzirom na spol

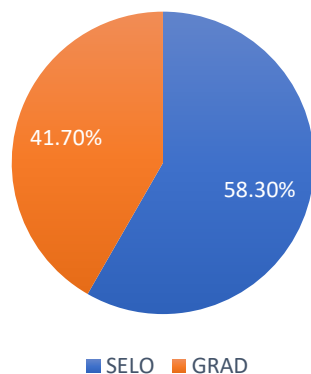
Od ukupnog broja ispitanika, 25% (N=6) ima 22 godine, 54% (N=13) ima 23 godine, a 20,8% (N=5) ima 24 godine. Kao što je spomenuto, istraživanje je obuhvatilo studente Filozofskog fakulteta u Osijeku, odnosno studente dvopredmetnog studija informatologije i dvopredmetnog

studija pedagogije. Prema tome, 54,2% ispitanika studira pedagogiju, dok 45,8% studenata studira informatologiju (Graf 2.).

Graf 2. Prikaz broja ispitanika s obzirom na smjer fakulteta

U istraživanju su sudjelovali studenti diplomskih studija informatologije i pedagogije. Točnije, sudjelovali su studenti 1. godine diplomskog studija informatologije te studenti 2. godine diplomskog studija pedagogije. Sukladno tome, 45,8% (N=11) ispitanika pohađalo je 1. godinu diplomskog studija, a 54,2% (N=13) pohađalo je 2. godinu diplomskog studija. Nadalje, od ispitanika je traženo da istaknu žive li na selu ili u gradu kako bi se detaljnije analizirali njihovi

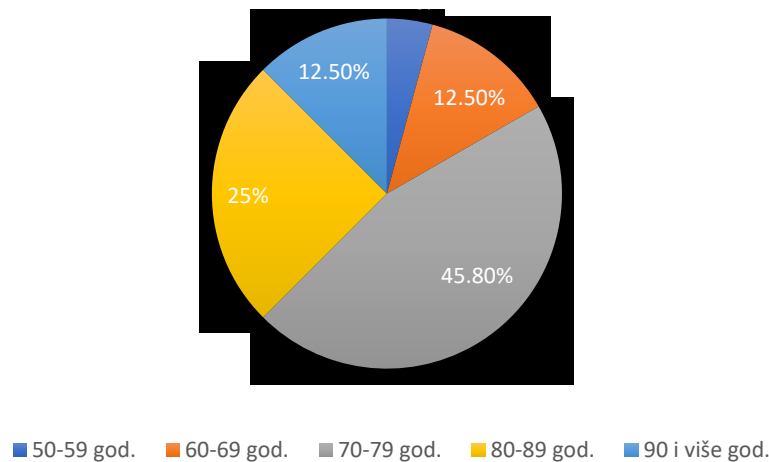

stavovi prema osobama treće životne dobi. Na Grafu 3. možemo uočiti da veći broj ispitanika živi na selu. Točnije 41,7% (N=10) ispitanika živi u gradu, dok 58,3% (N=14) živi na selu.

Graf 3. Prikaz broja ispitanika s obzirom na mjesto stanovanja

Prije samog utvrđivanja postojanja negativnih stereotipa i predrasuda među ispitanicima, provjerena je njihova upoznatost sa navedenim pojmovima. U teorijskom djelu rada navedeno je da stereotipi i predrasude nisu isti pojmovi, iako se često smatraju istima. Iz tog razloga, provjereno je jesu li studenti upoznati s time. Na pitanje „Znate li što je stereotip, a što predrasuda?“ svi ispitanici odgovorili su potvrdno, da znaju i što je stereotip i što je predrasuda. Nadalje, kada ih se pitalo smatraju li da su to isti ili različiti pojmovi te znaju li koja je razlika između njih, 95,8% odgovorilo je da zna razliku između navedena dva pojma. Nakon što je utvrđeno da su ispitanici upoznati s pojmovima stereotipa i predrasude, provjereno je njihovo mišljenje o razdoblju starosti, odnosno koje razdoblje za njih predstavlja početak starosti. Na pitanje „Kada je po Vašem

mišljenju čovjek star?“ bilo je različitih odgovora, ali je prevladalo mišljenje da je čovjek star u razdoblju od 70. do 79. godine života, što smatra 45,8% ispitanika, a vidljivo je na Grafu 4. Drugi najpopularniji odgovor je od 80. do 89. godine života, a da je čovjek tek tada star smatra 25% ispitanika. Nadalje 12,5% ispitanika smatra da je čovjek star kad napuni 60 godina te jednak broj (12,5%) smatra da je star kad napuni 90 godina. Samo jedan ispitanik smatra prelazak 50-ih godina početkom razdoblja starosti.

Graf 4. „Kada je po Vašem mišljenju čovjek star?“

U glavnom dijelu upitnika ispitivani su stavovi studenata o osobama treće životne dobi kako bi se utvrdilo postoje li stereotipi i predrasude među istima te postoji li razlika u stavovima između studenata informatologije i pedagogije. Ispitanicima je bilo ponuđeno 16 tvrdnji za koje su putem Likertove ljestvice (5 stupnjeva) morali iskazati svoje slaganje, odnosno neslaganje:

1. Sve starije osobe su jednake.
2. Većina starijih osoba je senilna (gubitak pamćenja, dezorijentacija...).
3. Osobe treće životne dobi ne mogu brinuti same o sebi.
4. Osobe treće životne dobi su neproduktivne.
5. Starenjem se smanjuju kognitivne sposobnosti osobe.
6. Stari ljudi su depresivni.

7. Osobe treće životne dobi ne treba zapošljavati.
8. Osobe treće životne dobi ne doprinose društvu.
9. Većina starijih osoba završi u Domu za starije.
10. Mnoge starije osobe žive same te su usamljene.
11. Iskustvo starijih osoba manje je relevantno za moderno društvo.
12. Stari ljudi se ne zaljubljuju te ne mogu imati romantične odnose.
13. Ne treba trošiti skupe zdravstvene usluge na starije osobe.
14. Osobe treće životne dobi nerijetko su društveno neprihvaćene.
15. Starost nije poželjno životno razdoblje.
16. Osobe treće životne dobi nerijetko se ponašaju djetinjasto.

Prilikom obrade podataka vezanih uz navedene tvrdnje, osim utvrđivanja slaganja, odnosno neslaganja s tvrdnjama, napravljeni su t-testovi za male nezavisne uzorke kako bi se provjerilo postoje li razlike između studenata informatologije i studenata pedagogije.

Tablica 1. T-test za nezavisne uzorke o stavu da su sve starije osobe jednake te da ih je većina senilna s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Sve starije osobe su jednake	Informatologija (dvopredmetni)	11	1,81	1,40	,208
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	2,07	1,75	
Većina starijih osoba je senilna (gubitak pamćenja, dezorijentacija...)	Informatologija (dvopredmetni)	11	2,09	0,94	,462
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,84	1,28	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Obradujući dobivene podatke, većina ispitanika iskazala je neslaganje sa prvom tvrdnjom, *sve starije osobe su jednake*. Čak 67% ispitanika istaknulo je da se nimalo ne slaže s navedenom

tvrdnjom, a 8% da se uglavnom ne slaže. Iako u manjini, nekoliko studenata odgovorilo je potvrdno, odnosno iskazalo slaganje s tvrdnjom- njih 17%. Pri utvrđivanju moguće razlike između stavova studenata informatologije i pedagogije, t-testom za nezavisne uzorke nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22) = -.39, p > .05$. Za tvrdnju da većina starijih pati od nekog oblika senilnosti, ispitanici su pokazali manjak negativnog mišljenja. Točnije, 42% ispitanika se u potpunosti ne slaže s navedenom tvrdnjom, dok se 38% uglavnom ne slaže, što je vrlo dobar rezultat. Samo 4% ispitanika smatra da je tvrdnja u potpunosti istinita, a 8% ispitanika djelomično smatra da je senilnost neizbježna kod osoba treće životne dobi. Uspoređujući stavove s obzirom na vrstu fakulteta, t-testom za nezavisne uzorke također nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22) = .52, p > .05$, što još jednom pokazuje da, bez obzira na smjer fakulteta, studenti nisu pokazali postojanje stereotipa i predrasuda.

Tablica 2. T-test za nezavisne uzorke o stavu da su starije osobe neproduktivne te da ne mogu brinuti o sebi s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Osobe treće životne dobi su neproduktivne	Informatologija (dvopredmetni)	11	1,72	1,27	,730
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,76	1,01	
Osobe treće životne dobi ne mogu brinuti same o sebi	Informatologija (dvopredmetni)	11	2,09	0,83	,486
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	2,15	0,98	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Kod analize iduće dvije tvrdnje, *osobe treće životne dobi su neproduktivne* i *osobe treće životne dobi ne mogu brinuti same o sebi*, ispitanici su još jednom pokazali da nisu osobe koje imaju predrasude o trećoj životnoj dobi. Budući da navedene tvrdnje predstavljaju dosta rasprostranjeno mišljenje o starijima, pozitivno iznenađuje činjenica da 30% ispitanika nikako ne smatra da je neproduktivnost obilježje starosti, a 33% ispitanika se uglavnom ne slaže s tvrdnjom. Od ostatka ispitanika, većina je (33%) izrazila neodlučnost oko te tvrdnje. Slični rezultati dobiveni su i kod iduće tvrdnje. Visokih 58% ispitanika smatra da osobe treće životne dobi mogu brinuti same o sebi, dok niskih 4% ispitanika smatra da one to ne mogu. Pri utvrđivanju razlike između dvije

skupine studenata za prvu tvrdnju, t-testom za nezavisne uzorke nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22) = -.09, p > .05$. Isto tako, nije utvrđena statistički značajna razlika ni kod druge tvrdnje, $t(22) = -.16, p > .05$.

Tablica 3. T-test za nezavisne uzorke o stavu o smanjenju kognitivnih sposobnosti i depresivnosti starijih osoba s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Starenjem se smanjuju kognitivne sposobnosti osobe	Informatologija (dvopredmetni)	11	3,72	0,90	,508
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	3,53	1,12	
Stari ljudi su depresivni	Informatologija (dvopredmetni)	11	2,00	0,77	,071
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	2,30	1,10	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

5. tvrdnja, *starenjem se smanjuju kognitivne sposobnosti osobe*, dovela je do drugačijih rezultata. Naime, većina ispitanika složila se s tvrdnjom. 46% studenata izjavilo je da se uglavnom slaže, a 17% da se u potpunosti slaže. 25% studenata bilo je neodlučno, dok je samo 4% izjavilo da smatra da se starenjem ne smanjuju kognitivne sposobnosti osoba treće životne dobi. T-testom za nezavisne uzorke nije utvrđena značajna razlika između studenata informatologije i pedagogije, $t(22) = .44, p > .05$. Kada je u pitanju depresivnost i razdoblje treće životne dobi, ispitanici su većinom iskazali neslaganje. Točnije, 29% je istaknulo da se nikako ne slaže s time, a 33% da se uglavnom ne slaže. Također, 29% ispitanika nije moglo odlučiti slaže li se ili ne slaže s navedenom tvrdnjom. T-testom također nije utvrđena statistički značajna razlika između studenata, $t(22) = -.77, p > .05$.

Tablica 4. T-test za nezavisne uzorke o stavu da osobe treće životne dobi ne treba zapošljavati te da ne doprinose društvu s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Osobe treće životne dobi ne treba zapošljavati	Informatologija (dvopredmetni)	11	2,00	1,09	,794
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	2,15	1,28	
Osobe treće životne dobi ne doprinose društvu	Informatologija (dvopredmetni)	11	1,45	0,68	,739
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,38	0,65	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Iduće tvrdnje odnosile su se na zapošljavanje starijih te njihov doprinos društvu. Još jednom studenti su pokazali pozitivan stav prema osobama treće životne dobi. 42% ispitanika smatra da osobe treće životne dobi trebaju imati mogućnost zapošljavanja, a samo 4% smatra da ulaskom u treću životnu dob prestaje mogućnost zapošljavanja. Provedbom t-testa nije utvrđena razlika između ispitanika, $t(22) = -.31$, $p > .05$. S tvrdnjom da osobe treće životne dobi ne doprinose društvu ispitanici su pokazali još veće neslaganje. Visokih 67% izjavilo je da osobe treće životne dobi itekako pridonose društvu, dok je 25% ispitanika izjavilo da se uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. T-testom za nezavisne uzore nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22) = .25$, $p > .05$. Ispitanici su pokazali da smatraju osobe treće životne dobi bitnima za društvo te da im se treba omogućiti obavljanje različitih poslova. To potvrđuje i činjenica da su svi studenti odgovorili potvrdno na pitanje „*Smatrate li da bi ljudima nakon umirovljenja društvo trebalo osigurati uvjete za stjecanje novih znanja i vještina kako bi oni i tada mogli aktivno sudjelovati u životu svoje zajednice?*“

Tablica 5. T-test za nezavisne uzorke o stavu da starije osobe završe u domu te da žive same i usamljene s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Većina starijih osoba završi u Domu za starije	Informatologija (dvopredmetni)	11	2,00	0,89	,463
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,92	0,95	

Mnoge starije osobe žive same te su usamljene	Informatologija (dvopredmetni)	11	3,90	0,70	,036*
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	3,38	1,26	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Kod tvrdnje da većina starijih osoba završi u Domu za starije ispitanici su najviše pokazali neslaganje i neodlučnost. 42% njih istaknulo je da se nikako ne slaže s tvrdnjom, a 21% da se uglavnom ne slaže. S druge strane, 37% ispitanika ostalo je neodlučno, ali ipak nadu daje činjenica da niti jedan ispitanik nije odgovorio da se slaže s navedenom tvrdnjom. T-testom za nezavisne uzorke nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22) = .20$, $p > .05$. Iduća tvrdnja, *mnoge starije osobe žive same te su usamljene*, dovela je do drugačijih rezultata. Naime, nizak broj ispitanika nije se složio s tvrdnjom, njih 4%. S druge strane, 38% ispitanika navelo je da smatra osobe treće životne dobi usamljenima. Također, t-testom za nezavisne uzorke utvrđena je statistički značajna razlika, $t(22) = 1.22$, $p < .05$, pri čemu studenti informatologije ($M = 3,90$) značajno više smatraju da osobe treće životne dobi žive same te da su usamljene nego studenti pedagogije ($M = 3,38$).

Tablica 6. T-test za nezavisne uzorke o stavu o relevantnosti iskustva starijih i njihovoj mogućnosti romantičnih odnosa s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Iskustvo starijih osoba manje je relevantno za moderno društvo	Informatologija (dvopredmetni)	11	1,54	0,68	,319
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,92	1,18	
Stari ljudi se ne zaljubljuju te ne mogu imati romantične odnose	Informatologija (dvopredmetni)	11	1,18	0,60	,815
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,15	0,55	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Upitani da li je iskustvo starijih osoba manje relevantno za društvo, ispitanici su u velikoj većini pokazali neslaganje, odnosno njih 50% je izjavilo da se nimalo ne slaže s navedenom tvrdnjom, a 33% da se uglavnom ne slaže. Da iskustvo osoba treće životne dobi nije relevantno za društvo

smatra 4% ispitanika. Provedbom t-testa nije utvrđena statistički značaja razlika, $t(22)=-.92, p>.05$. Kod tvrdnje da se starije osobe ne zaljubljuju te ne mogu imati romantične odnose, ispitanici se nisu puno dvoumili. Čak 92% ispitanika izjavilo je da se nipošto ne slaže s tom tvrdnjom. Nakon provedenog t-testa također nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22)=.11, p>.05$.

Tablica 7. T-test za nezavisne uzorke o stavu da ne treba trošiti zdravstvene usluge na starije te da su oni društveno neprihvaćeni s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Ne treba trošiti skupe zdravstvene usluge na starije osobe	Informatologija (dvopredmetni)	11	1,00	0,00	,058
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	1,15	0,55	
Osobe treće životne dobi nerijetko su društveno neprihvaćene	Informatologija (dvopredmetni)	11	3,18	1,32	,963
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	3,61	1,38	

Bilješka: $p<.05^*$; $p<.01^{**}$; $p<.001^{***}$

Tvrdnja *ne treba trošiti skupe zdravstvene usluge na starije osobe* pokazala je prilično jasno stavove studenata. Ispitanici su gotovo jednoglasno izrazili potpuno neslaganje s navedenom tvrdnjom, točnije njih 96%. T-testom nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22)=-.91, p>.05$. S druge strane, kod tvrdnje *osobe treće životne dobi nerijetko su društveno neprihvaćene* veći dio ispitanika složio se s tvrdnjom. Točnije, 21% ispitanika izrazilo je potpuno slaganje s tvrdnjom, dok je 37% izjavilo da se uglavnom slaže s tvrdnjom. Za navedenu tvrdnju t-testom za nezavisne uzorke nije utvrđena statistički značajna razlika između stavova studenata pedagogije i studenata informatologije, $t(22)=-.77, p>.05$.

Tablica 8. T-test za nezavisne uzorke o stavu da starost nije poželjno razdoblje te da se starije osobe ponašaju djetinjasto s obzirom na vrstu fakulteta

	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Starost nije poželjno životno razdoblje	Informatologija (dvopredmetni)	11	3,18	0,98	,927
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	3,00	1,08	
Osobe treće životne dobi nerijetko se ponašaju djetinjasto	Informatologija (dvopredmetni)	11	2,63	1,02	,689
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	2,84	1,21	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Tvrđnja da starost nije poželjno životno razdoblje kod ispitanika je izazvala neodlučnost, odnosno njih 38% izjavilo je da se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom. Od ostalih ispitanika više njih se opredijelilo za mišljenje da starost nije poželjno razdoblje. Točnije, 33% ispitanika izjavilo je da se uglavnom slaže s navedenom tvrdnjom, a 17% da se uglavnom ne slaže. T-testom za nezavisne uzorke nije utvrđena statistički značajna razlika, $t(22) = .97$, $p > .05$. Posljednja tvrdnja, *osobe treće životne dobi nerijetko se ponašaju djetinjasto*, također je najviše ispitanika ostavila neodlučnima, njih 37%. Međutim, za razliku od prethodne tvrdnje, ostatak ispitanika više je izrazio neslaganje s tvrdnjom. 29% ispitanika smatra da se osobe treće životne dobi ne ponašaju djetinjasto, dok 13% smatra da se ponašaju. T-test za nezavisne uzorke nije utvrdio statistički značajnu razliku, $t(22) = -.45$, $p > .05$.

Nakon obrade podataka i analiziranja mogućih razlika između studenata na osnovi fakulteta, provjereno je postoji li razlika u stavovima studenata na temelju mjesta stanovanja. Kao što je vidljivo na Grafu 3., veći broj ispitanika stanuje na selu, odnosno njih 58,3% dok 41,7% ispitanika živi u gradu. Kako bi se provjerila razlika, napravljen je t-test za nezavisne uzorke kojim je utvrđena statistički značajna razlika za jednu tvrdnju, prikazanu u Tablici 9. Točnije, utvrđena je statistički značajna razlika, $t(22) = 1.12$, $p < .05$, za tvrdnju da se starije osobe ne zaljubljuju te da ne mogu imati romantične odnose pri čemu ispitanici sa sela ($M = 1,26$) više smatraju da romantični odnosi mogu biti prisutni među osobama treće životne dobi nego ispitanici iz grada ($M = 1,00$).

Tablica 9. T-test za nezavisne uzorke o stavu da starije osobe ne mogu imati romantične odnose s obzirom na mjesto stanovanja

	<i>Mjesto stanovanja</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
--	--------------------------	----------	----------	-----------	----------

Stari ljudi se ne zaljubljuju te ne mogu imati romantične odnose	selo	15	1,26	0,70	,014*
	grad	9	1,00	0,00	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

Idući dio upitnika odnosio se na stavove studenata o položaju osoba treće životne dobi u društvu. Također je korištena Likertova ljestvica od 5 stupnjeva (1-premalo, 2-malo, 3-niti previše niti premalo, 4-puno, 5-previše) putem koje su studenti izrazili svoje stavove. Ovaj dio upitnika sastojao se od 5 tvrdnji:

1. Starije su osobe u našem društvu odbačene zbog mišljenja da su društveno nekorisne.
2. Starije osobe diskriminirane su u javnim službama.
3. Starije osobe ismijavane su zbog starosti.
4. Starije osobe izolirane su od drugih.
5. Starije osobe prepuštene su same sebi u slučaju životnih problema.

Odgovori ispitanika potvrdili su još jednom loš položaj osoba treće životne dobi u našem društvu. Točnije, 58% ispitanika smatra da su starije osobe u velikoj mjeri odbačene od društva zbog mišljenja da su društveno nekorisne, a 13% smatra da su previše odbačene. Što se tiče diskriminacije u javnim službama, studenti su se ponovno više opredijelili za mišljenje da se ista događa. 50% ispitanika izjavilo je da smatra da su starije osobe puno diskriminirane u javnim službama, a samo 4% da smatra da se diskriminacija ne događa. Ipak, 29% ispitanika smatra da se osobe treće životne dobi niti previše niti premalo susreću s diskriminacijom u javnim službama. Nadalje, veći broj ispitanika smatra da su starije osobe ismijavane zbog starosti. Njih 38% izjavilo je da smatra da se osobe treće životne dobi puno ismijava, a 21% da ih se previše ismijava zbog starosti. Ostatak ispitanika najviše je pokazao neodlučnost, odnosno njih 21% smatra da se starije osobe niti previše niti premalo ismijava zbog starosti. Pitanje izoliranosti osoba treće životne dobi dovelo je do sličnih rezultata. Naime, 33% ispitanika izrazilo je mišljenje da se starije puno izolira te je isti broj njih, 33%, naveo da smatra da ih se previše izolira od drugih. 25% ispitanika ostalo je neodlučno, dok samo 9% smatra da osobe treće životne dobi nisu previše izolirane od drugih. Kod posljednje tvrdnje ispitanici su još jednom pokazali da smatraju položaj osoba treće životne dobi u našem društvu prilično lošim. 38% ispitanika složilo se s tvrdnjom, odnosno smatra da su

starije osobe prilično puno prepuštene same sebi, a 29% smatra da su u slučaju životnih problema previše prepuštene same sebi. Napravljen je t-test za nezavisne uzroke, no njime nije utvrđena značajna razlika između studenata informatologije i pedagogije.

Budući da se položaj osoba treće životne dobi u našem društvu, prema stavovima ispitanika, pokazao prilično lošim, provjereno je koga ispitanici smatraju najzaslužnijima za to. Točnije, provjereno je u kojoj mjeri ispitanici smatraju određene faktore zaslužnima za stvaranje postojeće negativne slike o starijima. Kako smo svjedoci ubrzanog tehnološkog napretka te smo sa svih strana okruženi tehnologijom, prvi ispitanici bili su mediji. Ispitanici su pokazali da medije smatraju velikim krivcem za negativnu sliku o osobama treće životne dobi. Njih 42% smatra da mediji puno utječu, a 37% da mediji previše utječu na stvaranje negativne slike. Kako su često prikazani u medijima, idući faktor bili su političari. Njih također većina ispitanika smatra lošim utjecajem na sliku o starijim osobama. Točnije, 38% ispitanika izjavilo je da smatra kako političari puno utječu na širenje negativnosti o trećoj životnoj dobi, dok 25% smatra da oni previše utječu. U ovom slučaju, povećani broj ispitanika ostao je neodlučan, odnosno smatra da političari niti previše niti premalo utječu na stvaranje negativne slike o starijima, njih 29%. Idući faktor bio je odgoj, a tu su ispitanici pokazali vrlo jasno mišljenje. Prema rezultatima vidljivo je da ispitanici odgoj smatraju vrlo bitnim te da lošiji odgoj dovodi do lošijeg ponašanja prema osobama treće životne dobi, a samim time do negativne slike o istima. 46% ispitanika smatra da odgoj puno, a 42% da odgoj previše utječe na stvaranje negativne slike o starijima. Posljednji ispitanici bili su društvo. Od svih navedenih faktora ispitanici su pokazali da društvo smatraju najvećim krivcem za negativnu sliku o osobama treće životne dobi. Visokih 58% ispitanika smatra da društvo puno utječe na negativnost, dok je 38% ispitanika izjavilo da smatra da društvo previše utječe na stvaranje negativne slike o starijima.

Tablica 10. T-test za nezavisne uzorke o utjecaju različitih faktora na negativnu sliku o starijima s obzirom na vrstu fakulteta

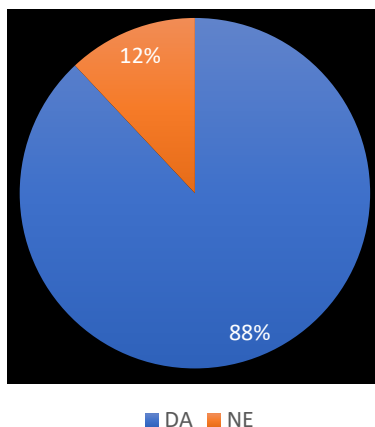
<i>Faktori:</i>	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
Mediji	Informatologija (dvopredmetni)	11	3,90	1,22	,305
	Pedagogije (dvopredmetni)	13	4,23	0,72	
Političari	Informatologija (dvopredmetni)	11	3,36	1,12	,463
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	4,07	0,86	
	Informatologija (dvopredmetni)	11	4,36	0,67	

Odgoj	Pedagogija (dvopredmetni)	13	4,15	0,89	,716
Društvo	Informatologija (dvopredmetni)	11	4,18	0,40	,016*
	Pedagogija (dvopredmetni)	13	4,46	0,66	

Bilješka: $p < .05^*$; $p < .01^{**}$; $p < .001^{***}$

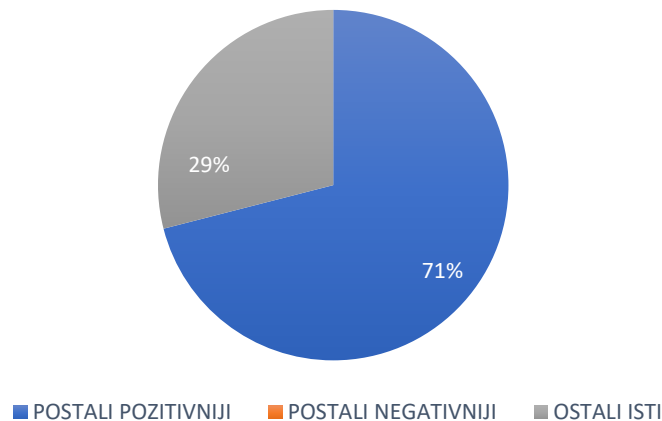
Nakon napravljenog t-testa za nezavisne uzorke, nije utvrđena statistički značajna razlika za prva tri faktora-*mediji, političari, odgoj*. Međutim, utvrđena je statistički značajna razlika kod faktora *društvo*, $t(22) = -1.22$, $p < .05$, pri čemu studenti pedagogije ($M = 4,46$) značajno više smatraju da društvo negativno utječe na sliku o trećoj životnoj dobi nego studenti informatologije ($M = 4,18$).

Budući da su u istraživanju sudjelovali studenti, ispitan je i utjecaj fakulteta na njihovo mišljenje o trećoj životnoj dobi, a njihovo mišljenje vidljivo je na Grafu 5.

Graf 5. „Smatrate li da ste kroz studiranje naučili više o trećoj životnoj dobi?“

Rezultati su pokazali da studenti uvelike smatraju fakultet i studiranje pozitivnim utjecajem na njihove stavove o osobama treće životne dobi. Čak 88% ispitanika navelo je da su kroz svoje fakultetsko obrazovanje naučili više o trećoj životnoj dobi, što je odličan rezultat. Manji broj ispitanika, njih 12% izjavio je kako smatra da kroz studiranje nisu naučili više o starijima. Da je fakultet pozitivno utjecao na njihove stavove, još jednom prikazuje Graf 6. Naime, studenti su trebali izraziti mišljenje vezano uz razvoj njihovih stavova o trećoj životnoj dobi. Točnije, smatraju li da su njihovi stavovi kroz studiranje postali pozitivniji, postali negativniji ili su ostali isti.

Graf 6. Prikaz stavova studenata o razvoju njihovog mišljenja o trećoj životnoj dobi kroz studiranje

Dobiveni rezultati, prikazani Grafom 6., pokazali su pozitivne strane studiranja kada je u pitanju treća životna dob. Niti jedan student nije izjavio da je studiranje negativno utjecalo na stavove o osobama treće životne dobi. Visokih 71% ispitanika smatra da su njihovi stavovi postali bolji i pozitivniji zahvaljujući studiranju na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Manji broj studenata (29%) izjavio je da nije došlo do promjene u njihovim stavovima od početka studiranja. Bez obzira na to vidljiv je pozitivan utjecaj fakulteta na stavove studenata. Također, upitani smatraju li da različiti fakulteti mogu različito utjecati na stavove o osobama treće životne dobi, svi studenti odgovorili su potvrdno. Iako se pokazao pozitivan utjecaj studiranja na stavove studenata, provjereno je postoji li razlika između studiranja informatologije, studija koji je više usmjeren na tehnologiju i znanost, te pedagogije, studija više usmjerenog na društvo i odgoj. Objema grupama studenata postavljeno je pitanje smatraju li da su studirajući informatologiju imali manji doticaj s tematikom treće životne dobi (manji utjecaj na stavove), odnosno studirajući pedagogiju imali veći doticaj s tematikom treće životne dobi (veći utjecaj na stavove). Očekivano, većina studenata informatologije izjavila je da smatra da se kroz studiranje manje dotiču tematike treće životne dobi. Točnije, njih 82% odgovorilo je potvrdno, a 18% se nije složilo s navedenim. Što se tiče studenata pedagogije, svi su odgovorili potvrdno, odnosno da smatraju da su studiranjem pedagogije u prednosti kada je u pitanju tematika osoba treće životne dobi.

8.1. Rasprava

Provedenim istraživanjem nastojalo se utvrditi kakvi su stavovi ispitanika o osobama treće životne dobi, jesu li prisutni stereotipi i predrasude te koliki je utjecaj drugih faktora na sliku o osobama treće životne dobi te na stavove ispitanika o istima općenito.

H1: Stavovi studenata o osobama treće životne dobi većinom su negativni

Rezultati istraživanja ukazali su na to da među studentima prevladavaju pozitivna mišljenja o osobama treće životne dobi te je navedena hipoteza odbačena. Likertovom ljestvicom od 5 stupnjeva provjeravali su se stavovi studenata o starijim osobama, odnosno jesu li prisutni negativni stereotipi i predrasude među ispitanicima. Od 16 ponuđenih, prevladavajućih tvrdnji o osobama treće životne dobi, ispitanici su za većinu iskazali neslaganje. Prema tome, studenti su pokazali da su predrasude među njima slabo rasprostranjene. Ovakvi rezultati suprotni su očekivanjima i rezultatima drugih istraživanja slične tematike. Naime, rezultati istraživanja koje je provela Kučko (2020) pokazali su da među mladima prevladava negativniji stav o osobama treće životne dobi. Iako je možda češći slučaj da mlade generacije imaju negativno mišljenje o starijim osobama, rezultati ovog istraživanja svakako su ukazali na to da mladi povezuju pozitivne karakteristike s osobama treće životne dobi. Ispitanici su izrazili da osobe treće životne dobi smatraju produktivnima, da smatraju da mogu brinuti same o sebi, da nisu depresivne te da im treba pružiti priliku da se zaposle jer i starije osobe mogu doprinijeti društvu. Prema tome, ispitanici su pokazali da sa trećom životnom dobi povezuju pozitivne stereotipe (mudrost, ljubaznost, pouzdanost, sloboda), a ne nužno negativne (Zovko, Vukobratović, 2017). Studenti su pokazali slaganje samo sa dvije tvrdnje. Ono sa čime se većina studenata složila je da se starenjem smanjuju kognitivne sposobnosti osobe. Točnije, njih 46% uglavnom se složilo s time, dok se 17% u potpunosti složilo. No, ovaj rezultat ne mora nužno značiti negativno mišljenje o starijim osobama. Kroz razna istraživanja zaključilo se da je opadanje kognitivnih sposobnosti dio odrastanja i starenja. Utvrđeno je da kognitivne sposobnosti, odnosno pamćenje osoba opada i slabi kontinuirano tijekom odrasle dobi te da je taj pad zapravo najviše vidljiv te se najčešće uočava u starijoj dobi, zbog čega mnoge osobe povezuju samo razdoblje starosti sa lošim kognitivnim sposobnostima (Park i sur., 2002 prema Zadro, 2016). Nadalje, druga tvrdnja s kojom su se studenti složili je da mnoge starije osobe žive same te da su usamljene. 38% studenata izjavilo je da se uglavnom slaže s tvrdnjom, a 21% da se u potpunosti slaže. Međutim, bez obzira na to studenti su pokazali da u većini slučajeva prevladava pozitivno mišljenje o osobama treće životne dobi. Kada

ih se pitalo da procjene jesu li njihovi stavovi prema starijim osobama više pozitivni ili negativni, jasno su se izjasnili:

„Smatram kako su više pozitivni, bez obzira na svakakva iskustva sa starijim osobama. Trudim se uvijek uzeti u obzir činjenicu kako su oni prošli veći dio života, kako su iskusili mnogo toga i znaju više o svijetu i životu naspram mene; pozitivan i kulturni pristup će u većini slučajeva donijeti i pozitivan ishod komunikacije“ (studentica informatologije)

„Više pozitivni. Živim s bakom koja kvalitetno provodi svoje slobodno vrijeme, a također znam još dosta slučajeva. Ne treba generalizirati, nisu sve osobe treće životne dobi iste. Volim druženja sa osobama treće životne dobi jer su oni zaista dosta zanimljivi ljudi od kojih se svašta može naučiti, ali i čuti“ (studentica pedagogije)

„Više pozitivni jer smatram kako imam više razumijevanja za druge ljude zbog kućnog odgoja. Također, zato što nas sve čeka ta životna dob pa bi se trebalo ponašati i odnositi prema njima kako želimo da se prema nama odnose u tim godinama“ (studentica informatologije)

Studenti su pokazali vrlo zrelo razmišljanje kada je u pitanju treća životna dob. Pokazali su da cijene iskustva starijih osoba. Njih sveukupno 83% izrazilo je neslaganje sa tvrdnjom da iskustvo starijih nije relevantno za moderno društvo. Dakle, vidljivo je da ispitanici smatraju da mogu puno naučiti od starijih osoba te ih iz tog razloga ne treba podcjenjivati ili smatrati manje bitnima, a to je vidljivo i po njihovim komentarima:

„...puno sam naučila i još uvijek učim od svoje bake koja me najviše naučila strpljenju koje će mi itekako biti od koristi u životu“ (studentica pedagogije)

„...smatram da imaju puno iskustva i znanja koje mogu prenijeti na mlade generacije“ (studentica pedagogije)

H2: Studenti informatologije iskazuju više negativnih stereotipa i predrasuda o osobama treće životne dobi nego studenti pedagogije

Prije provođenja istraživanja, pretpostavljeno je da će, ukoliko se pojave predrasude među studentima, njih više biti među studentima informatologije nego studentima pedagogije budući da je studij pedagogije više usmjeren na društvo, a samim time i treću životnu dob. Međutim, rezultati istraživanja pokazali su drugačije, čime je odbačena i ova hipoteza. Kako je već navedeno,

utvrđeno je da među studentima uopće ne prevladavaju negativni stereotipi i predrasude. Nadalje, obradom dobivenih rezultata i provedbom t-testova utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika između stavova studenata informatologije i studenata pedagogije. Statistički značajna razlika utvrđena je samo kod tvrdnje da su starije osobe usamljene te da većinom žive same, $t(22)=1.22$, $p<.05$, pri čemu studenti informatologije ($M=3,90$) značajno više smatraju da osobe treće životne dobi žive same te da su usamljene nego studenti pedagogije ($M=3,38$). Studenti su također pokazali jednako mišljenje kada ih se upitalo o utjecaju raznih faktora na stvaranje negativne slike o trećoj životnoj dobi. Drugim riječima, među ponuđenim faktorima (mediji, političari, odgoj, društvo) odredili su u kojoj mjeri svaki od njih utječe na stvaranje negativnog mišljenja o osobama treće životne dobi. Najnegativniji stav pokazali su kod faktora *društvo*, odnosno pokazali su da smatraju da društvo uvelike utječe na stvaranje negativne slike. Čest je slučaj da se osobe treće životne dobi isključuje iz zajednice i raznih aktivnosti, što je potrebno mijenjati. Uključenost starijih osoba u društvo vrlo je bitno te pozitivno utječe na prihvaćanje životnih uvjeta s kojima se susreću osobe treće životne dobi (Vadlja, 2017). Osim toga, u istraživanju Stapić i Vuletić (2013) istaknuli su pozitivan utjecaj socijalne potpore na zadovoljstvo životom osoba treće životne dobi. Sukladno tome, studenti smatraju da se moraju uvoditi promjene u društvu kako bi se poboljšao položaj osoba treće životne dobi:

„Mislim da bi bilo dobro da se starije osobe pokuša uključiti u društvo, bilo pomoću obrazovanja ili čak u domu za starije, možda da se domovi za starije više uključe u neke aktivnosti za starije, čak i za one koji nisu u domu (mislim da i domovi za starije nose negativnu konotaciju, a pomoću njih starije osobe mogu na takav način upoznati ljude svoje dobi, nešto što je jako teško za napraviti u njihovoj dobi)“ (studentica informatologije)

„Tako da ih uključujemo u društvenu zajednicu, da pokazujemo i one osobe treće životne dobi koje kvalitetno provode svoje slobodno vrijeme“ (studentica pedagogije)

„Tako da se starije osobe više uključuje u aktivnosti s mladima, da mladi više vremena provode s njima“ (studentica informatologije)

Nakon društva, ispitanici smatraju odgoj faktorom koji znatno utječe na negativnu sliku o starijima. Rezultati su pokazali da 46% ispitanika smatra da odgoj puno, a 42% da odgoj previše utječe na stvaranje negativnog mišljenja. Dakle, studenti vide veliku važnost u pravilnom odgoju te smatraju da je potrebno odgajati i obrazovati djecu od malih nogu kako bi se izbjegli negativni stavovi te prosuđivanje osoba na temelju njihovih godina:

„Mogu se poboljšati na način da se od samog djetinjstva odgaja i uči djecu kako ćemo svi jednog dana biti stariji te da nakon cijelog života radeći, takve osobe zaslužuju odmor, a da zbog starosti treba istima i pomoći. Tako isto i kroz školovanje i sl.“ (studentica informatologije)

„Razbijanjem predrasuda kroz odgoj i obrazovanje na svim razinama, posjetima domovima za starije i nemoćne, pozivanjem osoba 3. životne dobi u škole i fakultete da podijele svoja iskustva te se približe mlađim generacijama“ (studentica pedagogije)

„Educiranje, otvoren razgovor o starenju kao o nečem prirodnom i normalnom. Također razgovor i interakcija s osobama starije životne dobi kako bi se vidjelo kako oni žive, razmišljaju i funkcioniraju. Tu bi mogle pripomoći razne radionice i susreti, ukoliko netko nema doticaja sa starijim osobama u svakodnevnom životu“ (studentica informatologije)

Nakon odgoja, ispitanici su pokazali da smatraju medije lošim utjecajem na sliku o starijim osobama. Činjenica je da su starije osobe rijetko prisutne u medijima te se pretežito kroz iste promiče kult mladosti. Zovko i Vukobratović (2017) pritom ističu da se stvara kontradiktorno javno mišljenje, s jedne strane kroz medije se stvara odviše pesimistički stav prema trećoj životnoj dobi, dok se s druge strane život starijih osoba optimistički uljepšava, bez ikakvog realnog promišljanja o istome. Rezultati su pokazali da 42% ispitanika smatra da mediji puno utječu, a 37% da mediji previše utječu na stvaranje negativne slike. Prema tome, smatraju da ukoliko želimo da se poboljša mišljenje o starijima, one moraju više biti uključene u medijima:

„Mediji mogu doprinijeti tome prikazivanjem načina na koje osobe teče životne dobi mogu pridonijeti/pridonose poboljšanju društva“ (studentica pedagogije)

„Bolje prikazivanje starijih ljudi u medijima prvenstveno. Nadalje, pokazivanje njihovog kvalitetno provedenog slobodnog vremena“ (studentica pedagogije)

„Smatram da bi osobe starije životne dobi trebale biti prisutnije u medijima i svakodnevnom životu“ (studentica pedagogije)

„Treba ih se više prikazivati u medijima i govoriti o njima“ (studentica informatologije)

Faktor kojeg su studenti ocijenili najmanje negativnim su političari. No, iako na zadnjem mjestu, ispitanici su pokazali da i političare smatraju negativnim utjecajem na sliku o osobama treće životne dobi. Naime, 38% ispitanika izjavilo je da smatra kako političari puno utječu na širenje negativnosti o trećoj životnoj dobi, dok 25% smatra da oni previše utječu. Kod navedenog faktora,

poveći broj ispitanika izrazio je neodlučnost, odnosno 29% ispitanika smatra da političari niti previše niti premalo utječu na stvaranje negativne slike o starijim osobama.

H3: Studenti pedagogije se unutar studijskog programa upoznaju sa sadržajima koji obuhvaćaju problematiku starenja i starosti, što utječe na njihove pozitivnije stavove o starijim osobama

Kroz istraživanje nastojalo se utvrditi kakav i koliki utjecaj ima vrsta studija koju studenti pohađaju. Da smatraju da različiti fakulteti mogu različito utjecati na stavove o osobama treće životne dobi, ispitanici su pokazali tako da su se svi složili s tom tvrdnjom. Prema tome, provjereno je smatraju li studenti pedagogije da su u prednosti naspram studenata informatologije budući da se više susreću s tematikom treće životne dobi i društva općenito. Svi studenti dvopredmetnog studija pedagogije izjavili su da svoj studij smatraju prednošću te da su kroz svojih 5 godina studiranja više naučili o osobama treće životne dobi, što je ujedno utjecalo na njihove stavove o starijima. Studentima informatologije postavljeno je isto pitanje, smatraju li da su studiranjem informatologije u manjem doticaju s tematikom treće životne dobi, a većina njih odgovorila je potvrdno. Točnije, njih 82%. Prema tome, ova hipoteza je potvrđena. Međutim, bez obzira na to što su studenti informatologije u manjem doticaju s temama o trećoj životnoj dobi, izrazili su mišljenje da je fakultet i studiranje svakako pozitivno utjecao na njih i njihove stavove o starijima. Čak 71% ispitanika smatra da je studiranje na Filozofskom fakultetu u Osijeku pozitivno utjecalo na njih glede njihovih stavova o osobama treće životne dobi. Kada ih se pitalo da navedu nekakav događaj koji je pozitivno utjecao na njihovo mišljenje o starijima, mnogi su spomenuli fakultet:

„Sigurno na fakultetu, kada smo na andragogiji pričali o osobama treće životne dobi. Tijekom izlaganja je studentica pozvala svoju baku, koja je bila pravi primjer kako starije osobe nisu zatucane, staromodne, nesposobne i sve ostalo što im se često pripisuje, nego imaju veću životnu energiju od mnogo ljudi koji imaju manje godina“ (studentica pedagogije)

„Na fakultetu se radio projekt vezan uz demenciju i starije osobe kroz koji shvatiš kako starije osobe trebaju društva i pažnje. Tada ti postane i žao jer su ponekad ili previše zanemarene ili osuđivane kada su u pitanju državne pogodnosti.“ (studentica informatologije)

„Seminari na temu treće životne dobi tijekom studija uvelike su utjecali na moju pozitivnu promjenu mišljenja“ (studentica pedagogije)

„Moji stavovi o starijim ljudima su se poboljšali nakon što sam odslušala predmet andragogiju“ (studentica pedagogije)

Dakle, vidljivo je da studiranje pozitivno utječe na mišljenje studenata. Iako se susreću sa tematikom treće životne dobi manje nego studenti pedagogije, studentima informatologije fakultet također puno pomaže, odnosno pridonosi razvoju njihovog mišljenja o osobama treće životne dobi.

H4: Studenti koji žive na selu imaju pozitivnije stavove prema osobama treće životne dobi

Posljednja hipoteza odnosila se na razlike među studentima i mjestu u kojem žive. Veći broj ispitanika živi na selu, njih 58,3%, dok 41,7% ispitanika živi u gradu. Međutim, nakon provedbe t-testa utvrđena je statistički značajna razlika samo kod tvrdnje da se stari ljudi ne zaljubljuju te ne mogu imati romantične odnose, $t(22)=1.12$, $p<.05$. Utvrđeno je da ispitanici sa sela ($M=1,26$) više smatraju da su romantični odnosi prisutni među osobama treće životne dobi nego ispitanici iz grada ($M=1,00$). U korist tome ide činjenica da Vuletić i Stapić (2013) ističu da mjesto prebivališta nema veliki utjecaj na stvaranje mišljenja o starijim osobama. Prema tome, možemo reći da je ova hipoteza odbačena, budući da osim ove tvrdnje nigdje nije utvrđena razlika među studentima s obzirom na mjesto stanovanja. Studenti su, bez obzira bili iz sela ili iz grada, izrazili da imaju više pozitivna mišljenja te da se trude imati ista:

„Smatram sa su moji stavovi pozitivni jer nemam predrasude i stereotipe prema starijim ljudima, niti prema drugim ljudima općenito. Postoje različiti ljudi, ali stavljati sve u istu skupinu na osnovu nekih karakteristika lišava osobu osobnosti“ (studentica iz grada)

„Moji stavovi su više pozitivni, osobe 3. životne dobi imaju jedinstvenu vrijednost u našem društvu jer imaju najviše životnog iskustva i mnogo toga za podijeliti što bi moglo mnogočemu naučiti nas mlađe, a isto su tako sposobni još dodatno naučiti nove vještine i znanja od nas“ (studentica sa sela)

„Smatram kako su moji stavovi više pozitivni, bez obzira na svakakva iskustva sa starijim osobama. Trudim se uvijek uzeti u obzir činjenicu kako su oni prošli veći dio života, kako su iskusili mnogo toga i znaju više o svijetu i životu naspram mene; pozitivan i kulturnan pristup će u većini slučajeva donijeti i pozitivan ishod komunikacije“ (studentica iz grada)

„...smatram kako imam više razumijevanja za druge ljude zbog kućnog odgoja. Također, zato što nas sve čeka ta životna dob pa bi se trebalo ponašati i odnositi prema njima kako želimo da se prema nama odnose u tim godinama“ (studentica sa sela)

Zaista je vidljivo da studenti vrlo zrelo razmišljaju kada su u pitanju osobe treće životne dobi. Bez obzira gdje žive i koji fakultet pohađaju, većina njih ima i nastoji imati pozitivan stav. Navode da generaliziranje nije dobra opcija, a iako neki to rade, ipak iskreno priznaju da to nije u redu:

„Moji stavovi većinom su negativni jer generaliziram stav o nemoćnosti, iako znam da to nije dobro pa radim na tome da to promijenim“ (studentica pedagogije)

Sve u svemu, ispitanici su pokazali vrlo zrelo i pozitivno mišljenje koje pruža nadu da bi moglo doći do promjena vezanih uz negativnu sliku o osobama treće životne dobi.

9. ZAKLJUČAK

Današnja svakodnevnica ispunjena je kontinuiranim promjenama. Razvoj tehnologije i svijeta općenito doveo je do niza prednosti koje su nam danas dostupne, od boljeg zdravlja, boljeg i lakšeg pristupa informacijama, većih mogućnosti i lakšeg života općenito. Kao rezultat navedenog produljila se starost kao životno razdoblje, odnosno svjedoci smo promjene demografske slike svijeta, uključujući i Hrvatske. Danas velik dio populacije čine upravo osobe treće životne dobi. Razne mogućnosti koje im nisu bile dostupne prije nekoliko desetaka godina, dale su starijim osobama priliku za puno lakšim i boljim životom. Porast starije populacije doveo je do većeg istraživanja i proučavanja razdoblja starosti te osoba treće životne dobi. Mnoga istraživanja nažalost su pokazala da je česta negativna slika o starijima te da se osobe treće životne dobi nerijetko susreću s diskriminacijom, predrasudama i stereotipima. Mnogi podcjenjuju starije osobe, smatraju da one nemaju mjesto u modernom društvu, da ne mogu pridonijeti ekonomskom razvoju pa ih ne treba niti zapošljavati. Osim toga, vrlo često se na starije gleda kao na usamljene i neproduktivne osobe koje ne mogu brinuti same o sebi. Ono što najviše stvara negativnu sliku o starijima je generaliziranje. Mnogi imaju negativna iskustva sa svega nekoliko starijih osoba te iz toga odmah zaključuju da su sve osobe treće životne dobi takve. Naravno, to je u potpunosti pogrešno te treba što više izbjegavati generaliziranje bilo starijih bilo mlađih osoba. Svi ljudi su drugačiji, svatko je jedinstven na svoj način pa tako i starije osobe.

Često je mišljenje da je najveći jaz između mladih osoba i osoba treće životne dobi. Iz tog razloga, provedeno je istraživanje s ciljem da se ispita mišljenje mladih studenata o osobama treće životne dobi, da se utvrdi prevladavaju li negativni stereotipi i predrasude među njima te koliko oni prepoznaju potrebe osoba treće životne dobi. Iako generaliziranje na temelju rezultata nije moguće zbog malog uzorka, rezultati istraživanja upućuju na to da ispitanici imaju vrlo pozitivan

stav o osobama treće životne dobi. Smatraju da su starije osobe produktivne, da mogu brinuti same o sebi, da im treba omogućiti jednake zdravstvene usluge kao i ostalima, da ih treba zaposliti jer mogu pridonijeti društvu, da je njihovo iskustvo relevantno za društvo i sl. Isto tako studenti su pokazali da su upoznati s raznim problemima s kojima se susreću osobe treće životne dobi. Istaknuli su da smatraju da se u današnjem društvu starije osobe izolira od drugih, diskriminira u javnim službama, ismijava zbog razdoblja starosti te ih se ostavlja da se same bave rješavanjem svojih problema. Sve ovo nažalost postoji u današnjem društvu, što je vrlo nepravedno i nelogično budući da nas sve čeka razdoblje starosti i prije ili kasnije biti ćemo na njihovom mjestu.

Mnogi faktori utječu na stvaranje postojeće slike o starijim osobama. Rezultati istraživanja pokazali su da ispitani studenti prepoznaju koji su to faktori te su dali puno dobrih rješenja kako bi razdoblje starosti bilo bolje prihvaćeno. Veliki utjecaj na stvaranje negativne slike o trećoj životnoj dobi ima društvo. U današnjem društvu postoji negativna i iskrivljena percepcija o osobama treće životne dobi, što naravno utječe na pojedince, ali i društvo u cjelini. Iz tog razloga, potrebno je krenuti od mladih i onih najmlađih. Točnije, potrebno je što više uključivati starije i mlađe u iste aktivnosti, omogućiti mladima da provode vrijeme sa starijima i obratno. Na taj način jedni će druge najbolje upoznati te steći realna mišljenja jedni o drugima, a ne stvarati mišljenja temeljena na generalizaciji. Bitan faktor koji uvelike utječe na sliku o starijima je odgoj. Ispitanici su istaknuli odgoj kao vrlo važan faktor. Rezultati su pokazali da studenti smatraju bitnim djecu pravilno odgajati od malih nogu te ih odmalena učiti da ne treba stvarati mišljenja o osobama na osnovi njihovih godina te da ne treba generalizirati. U tom slučaju roditelji imaju veliku ulogu jer djeca uče od njih. Bitno je da roditelji pokažu pozitivan stav prema starijim osobama, da pokažu djeci da starije osobe treba poštovati te ih ne treba tretirati drugačije zbog njihovih godina.

Osim društva i odgoja, u današnjem svijetu popraćenom razvojem tehnologije, mediji imaju velik utjecaj na to hoće li se misliti pozitivno ili negativno o osobama treće životne dobi. Kako smo svakodnevno okruženi medijima, oni mogu biti vrlo koristan alat za širenje pozitivnosti kada su u pitanju starije osobe. Nažalost, to je rijetkost. Većina današnjih medija vodi se poznatom uzrečicom „Svijet ostaje na mladima“ pa tako većina prikazanog sadržaja uključuje mlade osobe. Osobe treće životne dobi vrlo su slabo prisutne u medijima, što su prepoznali i ispitanici. Istaknuli su da je potrebno više prikazivati starije osobe u medijima ako se želi poboljšati njihov položaj u društvu. Smatraju da treba što više prikazivati slobodno vrijeme osoba treće životne dobi kako bi se uvidjelo da su oni ljudi koji imaju interese, zanimanja i znanja kao i svi. Dakle, ispitanici su pokazali razumijevanje za osobe treće životne dobi, potrebu za njihovim uključivanjem u društvo

te su pokazali da cijene njihova iskustva, znanja te da smatraju da uvelike mogu pridonijeti našem društvu samo ih treba više uvažavati.

Činjenica da se počela više istraživati i proučavati treća životna dob pokazatelj je da se krenulo u dobrom smjeru te da je moguće dovesti do promjene prevladavajućeg mišljenja o starijima. Potrebno je nastaviti raditi sa starijima, istraživati ih, proučavati kako provode svoje slobodno vrijeme, omogućiti im da nastave razvijati svoje interese i sposobnosti nakon umirovljenja te ih uključivati u zajednicu i razne društvene aktivnosti, pogotovo s mladima. Također, vidljiv je razvoj u obrazovanju osoba treće životne dobi. Otvaranje fakulteta za treću životnu dob dobar je korak prema uklanjanju negativne slike o starijim osobama. Osim otvaranja fakulteta za treću životnu dob, što daje priliku starijima da nastave svoje obrazovanje i u razdoblju starosti, potrebno je ići u smjeru otvaranja što više kolegija vezanih za tematiku treće životne dobi. Ispitanici su pokazali pozitivan utjecaj fakulteta i studiranja na njihove stavove o starijima, što može biti samo poticaj da se tematika treće životne dobi više provlači kroz razne kolegije. Sve u svemu, navedeni su razni načini za bolji položaj osoba treće životne dobi koji mogu biti mali koraci za sve nas prema boljem prihvaćanju i uvažavanju starijih osoba u našem društvu.

10. POPIS LITERATURE

1. Abrams, Dominic and Eilola, Tiina M. and Swift, Hannah J. (2009) *Attitudes to age in Britain 2004-08*. Technical report. Department for Work and Pensions. Preuzeto s [https://www.researchgate.net/publication/265031315 Attitudes to age in Britain 2004-08](https://www.researchgate.net/publication/265031315_Attitudes_to_age_in_Britain_2004-08)
2. Babić, K. (2020). *Utjecaj volontiranja na osobni i profesionalni razvoj studenata*. Završni rad. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.

3. Ćulum B. (2008). *Zašto i kako vrednovati volontiranje?*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međuagencijske solidarnosti. Preuzeto s https://www.academia.edu/1334478/%C4%86ulum_B._2008_.Za%C5%A1to_i_kako_vrednovati_volontiranje_Zagreb_Ministarstvo_obitelji_branitelja_i_me%C4%91ugeneracijske_solidarnosti
4. Ćurin, J. (2012). U ZEMLJI ZNANJA SENIORI DOISTA ŹELE UĀITI. *Andragoški glasnik*, 16 (2. (29)), 143-153. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/103398>
5. Damjanić, I. (2017). *Stereotipi prema osobama treće životne dobi: iskustva starijih*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
6. Despot Lućanin, J. (2014). *Psihologija starenja*. Hrvatski studiji: Sveučilište u Zagrebu.
7. Formosa, M. (2001). Exposing ageism. *BOLD: quarterly journal of the International Institute on Aging*, 11 (2), 15-23. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/277658184_Exposing_ageism
8. Galić, S. i Tomasović Mrćela, N. (2013). *Priručnik iz gerontologije, gerijatrije i psihologije starijih osoba–psihologije starenja*. Osijek: Medicinska škola.
9. Hasikić, A. (2018). PRIKAZ STARIJIH OSOBA U SREDIŠNJIM INFORMATIVNIM EMISIJAMA HRT-a I RTL-a. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (1), 85-100. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i1.164>.
10. Jurišić, L. (2019). *Komparativna analiza sveučilišta za treću životnu dob u Hrvatskoj i Sloveniji*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
11. Kućko, I. (2020). *Stavovi opće populacije i starijih osoba prema starosti i starenju*. Završni rad. Varaždin: Sveučilište Sjever.
12. Kuzma, D. (2016). *Kvaliteta života osoba treće životne dobi*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci
13. Kydd, A., Fleming, A., Gardner, S., Hafford-Letchfield, T. (2018). Ageism in the Third Age. *Contemporary Perspectives on Ageism*, str.115-130. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/325294397_Ageism_in_the_Third_Age
14. Lange, J., Grossman, S. (2010). Theories of aging. *Gerontological nursing competencies for care*, 50-73. Preuzeto s https://samples.jbpub.com/9781284104479/Chapter_3.pdf

15. Magoffin, D.L. (2007). *Stereotyped Seniors: The Portrayal of Older Characters in Teen Movies from 1980-2006*. Theses and Dissertations. Brigham Young University. Preuzeto s <https://scholarsarchive.byu.edu/etd/977/>
16. Marx, D., Jin Ko, S. (2019). Stereotypes and prejudice. *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*, 1-25. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/331998922_Stereotypes_and_prejudice
17. Novak, S. (2019). *Gerontologija-profesija budućnosti?* Preuzeto s <https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2019/10/gerontologija-profesija-buducnosti/>
18. Palmore, E.B. (2001). The ageism survey: first findings. *The Gerontologist*, 41 (5). 572-575. Preuzeto s <https://academic.oup.com/gerontologist/article/41/5/572/596570?login=false>
19. Palmore, E.B. (1999). *Ageism: Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Company. Preuzeto s https://books.google.hr/books?id=7ZbSCgAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
20. Perišin, T. i Kufirin, V. (2009). AGEIZAM U TELEVIZIJSKOM MEDIJU NA PRIMJERU SREDIŠNJIH INFORMATIVIH EMISIJA HRT-a, RTL-a i NOVE TV. *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (1), 29-51. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/35338>
21. Rippon, I., Kneale, D., De Oliveira, C., Demakakos, P. i Steptoe, A. (2013). Perceived age discrimination in older adults. *Age and Ageing*. 43; 379-386. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/257206021_Perceived_age_discrimination_in_older_adults
22. Rusac, S., Štambuk, A. i Verić, J. (2013). Dobna diskriminacija: iskustva starijih osoba. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (Supplement), 96-105. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/109421>
23. Rusac, S. (2021). *Volontiranje kao odgovor na izazove starenja*. Zagreb: Hrvatski Crveni Križ.
24. Salzman, B. E. (2006). Myths and Realities of Ageing. *Care Management Journals* 7 (3), 1-3. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/6587681_Myths_and_Realities_of_Aging
25. Thornton, J.E. (2002). Myths of ageing or ageist stereotypes. *Educational Gerontology*, 28 (4), 301-312. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/233299231_Myths_of_aging_or_ageist_stereotypes

26. Tisaj, R. (2018). *Mišljenja učenika srednjih škola o starijim osobama*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.
27. Tokić, R. (2017). KREATIVNOST U TREĆOJ ŽIVOTNOJ DOBI. *Andragoški glasnik*, 21 (1-2 (36)), 7-26. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/194917>
28. TOMASOVIĆ MRČELA, N., TOMEK-ROKSANDIĆ, S., ŠOSTAR, Z., DURAKOVIĆ, Z., LJUBIČIĆ, M., STAHLJENIĆ RUKAVINA, A. i LUKIĆ, M. (2016). Razlike između fiziološkog i bolesnog starenja – osnove za gerontološku rehabilitaciju. *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*, 28 (1-2), 56-67. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/163357>
29. Tomečak, M., Štambuk, A. i Rusac, S. (2014). Promišljanje starenja i starosti – predrasude, mitovi i novi pogledi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50 (1), 36-53. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124769>
30. Uzun, S., Kozumplik, O., Požgain, I., Kalinić, D., Mimica, N. (2019). Stavovi i predrasude prema starijim osobama. *Medix: Specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, XXV (136/137), str. 216-221. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/333856552_Stavovi_i_predrasude_prema_starijim_osobama
31. Vadlja, D. (2017). *Društvena uključenost i ozljede u osoba treće životne dobi*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.
32. Vickers, K. (2007). Ageing and the Media: Yesterday, Today, and Tomorrow. *Californian Journal of Health Promotion* 5 (3), 100-105. Preuzeto s <https://www.semanticscholar.org/paper/Aging-and-the-Media%3A-Yesterday%2C-Today%2C-and-Tomorrow-Vickers/d7b69c103f4bb2f559f9d266536cf86ed5c9435d>
33. Vranić, A., Lauri Korajlija, A. i Raguž, A. (2018). Znanje o dobnim promjenama pamćenja, ageizam i emocionalna dobrobit stručnjaka zaposlenih u području skrbi za starije osobe. *Medica Jadertina*, 48 (3), 99-112. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/204638>
34. Vuletić, G., Stapić, M. (2013). Kvaliteta života i doživljaj usamljenosti kod osoba starije životne dobi. *Klinička psihologija*, 6(1-2), 45-61. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/167454>
34. World Health Organization (2008). *Demystifying the myths of ageing*. Preuzeto s https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/98277/E91885.pdf

35. Zadro, P. (2016). *Promjene kognitivnih funkcija u odrasloj dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
36. Zovko, A., Vukobratović, J. (2017). Percepcija starenja i društveno-medijska slika o starijima. *Andragoške studije*, 1 (1), 111-124
37. Zovko, A., Damjanić, I. (2018). Stereotipi o osobama treće životne dobi: iskustva starijih. *Sodobne paradigme raziskovanja izobraževanja in učenja odraslih*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze u Ljubljani, 365-377.

11. PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik

Dragi studenti i studentice,

Pred Vama se nalazi istraživanje čiji je cilj ispitati stavove o stereotipima i predrasudama o osobama treće životne dobi te doprinijeti osvještavanju i educiranju o istome.

U anketi nema točnih i netočnih odgovora, već me zanimaju isključivo Vaši stavovi i mišljenja. Molim Vas da iskreno označite odgovore koji najbolje pokazuju Vaše stavove i osjećaje te da pokušate odgovoriti na sva postavljena pitanja u anketi.

Potrebno vrijeme za ispunjavanje ankete je oko 10 minuta te je ona u potpunosti anonimna. Njezini će se rezultati koristiti isključivo za potrebe diplomskog rada.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno te iz bilo kojeg razloga i u bilo kojem trenutku možete odustati od istoga. Ispunjavanjem upitnika dajete suglasnost za sudjelovanje i obradu Vaših odgovora.

Unaprijed Vam se zahvaljujem na izdvojenom vremenu!

1. Spol?

- a) M
- b) Ž

2. Dob?

3. Smjer na fakultetu?

- a) informatologija (dvopredmetni)
- b) pedagogija (dvopredmetni)

4. Koju godinu fakulteta pohađate?

- a) 1. godina diplomskog studija
- b) 2. godina diplomskog studija

5. Mjesto stanovanja?

- a) selo
- b) grad

6. Znate li što je stereotip, a što predrasuda?

- a) znam što je stereotip, ali ne znam što je predrasuda
- b) znam što je predrasuda, ali ne znam što je stereotip

c) znam što su i stereotip i predrasuda

d) ne znam niti što je stereotip, niti predrasuda

7. Molim Vas označite odgovor koji prikazuje Vaše mišljenje:

a) stereotipi i predrasude su sinonimi, odnosno dva ista pojma

b) stereotipi i predrasude nisu isti pojmovi te znam koja je razlika između njih

8. Kada je, po Vašem mišljenju, čovjek star?

a) 50-59 godina

b) 60-69 godina

c) 70-79 godina

d) 80-89 godina

e) 90 i više godina

9. Živi li s Vama u kućanstvu starija osoba (baka ili djed)?

a) da

b) ne

10. Idući dio upitnika odnosi se na Vaše stavove prema osobama treće životne dobi. Molim Vas da pažljivo pročitate navedene tvrdnje te odredite u kojoj mjeri se slažete, odnosno ne slažete s navedenom tvrdnjom (1- u potpunosti se ne slažem, 2-uglavnom se ne slažem, 3-niti se slažem niti se ne slažem, 4-uglavnom se slažem, 5-u potpunosti se slažem).

sve starije osobe su jednake	1	2	3	4	5
većina starijih osoba je senilna (gubitak pamćenja, dezorijentacija...).	1	2	3	4	5
osobe treće životne dobi ne mogu brinuti same o sebi	1	2	3	4	5
osobe treće životne dobi su neproduktivne	1	2	3	4	5
starenjem se smanjuju kognitivne sposobnosti osobe	1	2	3	4	5
stari ljudi su depresivni	1	2	3	4	5
osobe treće životne dobi ne treba zapošljavati	1	2	3	4	5
osobe treće životne dobi ne doprinose društvu	1	2	3	4	5

većina starijih osoba završi u Domu za starije	1	2	3	4	5
mnoge starije osobe žive same te su usamljene	1	2	3	4	5
iskustvo starijih osoba manje je relevantno za moderno društvo	1	2	3	4	5
stari ljudi se ne zaljubljuju te ne mogu imati romantične odnose	1	2	3	4	5
ne treba trošiti skupe zdravstvene usluge na starije osobe	1	2	3	4	5
osobe treće životne dobi nerijetko su društveno neprihvaćene	1	2	3	4	5
starost nije poželjno životno razdoblje	1	2	3	4	5
osobe treće životne dobi nerijetko se ponašaju djetinjasto	1	2	3	4	5

11. Na ljestvici od 1 do 5, u kojoj su mjeri po Vašem mišljenju starije osobe u našem društvu:

odbačene zbog mišljenja da su društveno nekorisne	1	2	3	4	5
diskriminirane u javnim službama	1	2	3	4	5
ismijavane zbog starosti	1	2	3	4	5
izolirane od drugih	1	2	3	4	5
prepuštene same sebi u slučaju životnih problema	1	2	3	4	5

12. Na ljestvici od 1 do 5, što mislite u kolikoj mjeri navedeni faktori pridonose negativnoj slici o trećoj životnoj dobi?

mediji	1	2	3	4	5
političari	1	2	3	4	5
odgoj	1	2	3	4	5
društvo	1	2	3	4	5

13. Smatrate li da bi ljudima nakon umirovljenja društvo trebalo osigurati uvjete za stjecanje novih znanja i vještina kako bi oni i tada mogli aktivno sudjelovati u životu svoje zajednice?

a) da

b) ne

14. Smatrate li da ste kroz studiranje naučili više o trećoj životnoj dobi?

a) da

b) ne

15. Smatram da su, kroz fakultetsko obrazovanje, moji stavovi o trećoj životnoj dobi:

a) postali pozitivniji

b) postali negativniji

c) ostali isti

16. Smatrate li da različiti fakulteti mogu različito utjecati na stavove o osobama treće životne dobi?

a) da

b) ne

Iduće pitanje odnosi se **isključivo** na studente **1. godine diplomskog studija informatologije (dvopredmetni)**. Ukoliko ne pripadate toj skupini, to pitanje preskočite.

17. Smatrate li da, studirajući informatologiju (dvopredmetni), imate manji doticaj sa tematikom treće životne dobi nego drugi smjerovi (npr. pedagogija) te samim time to manje utječe na Vaše stavove o istome?

a) da

b) ne

Iduće pitanje odnosi se **isključivo** na studente **2. godine diplomskog studija pedagogije (dvopredmetni)**. Ukoliko ne pripadate toj skupini, to pitanje preskočite.

18. Smatrate li da, studirajući pedagogiju (dvopredmetni), imate veći doticaj sa tematikom treće životne dobi nego drugi smjerovi (npr. informatologija) te samim time to više utječe na Vaše stavove o istome?

a) da

b) ne

Sada slijedi nekoliko pitanja otvorenog tipa. Točnog odgovora nema te Vas molim da napišete svoje iskreno mišljenje.

19. Što mislite, na koji se način mogu poboljšati stavovi i mišljenja o osobama treće životne dobi?

20. Smatrate li da su Vaši stavovi o osobama treće životne dobi više pozitivni ili negativni? Zašto?

21. Možete li navesti neku situaciju ili događaj koji je poboljšao/pogoršao Vaše mišljenje o osobama treće životne dobi?
